

Ezudin KURTOVIĆ

NARANDŽA S TREBEVIĆA

*(svjedočenja i sjećanja iz Sarajeva
u vremenu opsade 1992-1996)*

IZVRŠNA UREDNICA

Aida KRZIĆ

GRAFIČKA UREDNICA

Murisa BAŠIĆ

RECENZENT

Amir PUŠINA

LEKTOR

Amina UZUNALIĆ

*Ezudin Kurtović, Narandža s Trebevića (svjedočenja i
sjećanja iz Sarajeva u vremenu opsade 1992-1996)
Prvo izdanje 2018 © Ezudin Kurtović*

Sadržaj

PREDGOVOR	5
SVESKA 1 (5.4.1992 – 8.10.1992)	7
SVESKA 2 (17.10.1992 – 25.3.1993)	51
SVESKA 3 (12.4.1993 – 16.1.1994)	85
SVESKA 4 (25.1.1994 – 30.6.1995)	107
SVESKA 5 (18.8.1995 – 21.3.1996)	127
POGOVOR	144
RECENZIJA	145
ZAHVALA	148

* * *

Esmi i Umihani

*Tog dana ljudi će odvojeno pridolaziti i
njihova djela će im se prikazivati,
pa ko je i koliko trun dobra uradio, on će ga vidjeti,
a ko je uradio i koliko trun zla, i on će to vidjeti.*
(Kur'an 99:6-8)

Predgovor

Knjiga koja se nalazi pred vama sadrži bilješke iz ličnog dnevnika koji sam vodio u Sarajevu u periodu od 5. aprila 1992. do 21. marta 1996. godine. Sadržaj knjige je razdijeljen u pet poglavlja – sveski koje obuhvataju određeni vremenski period, a što se poklapa s etapama života u gradu pod opsadom.

Put ove knjige do čitaoca bio je dosta dug, počevši od dileme da li otvoriti lične bilješke široj čitalačkoj publici, potom nedoumica da li je i koliko moje iskustvo značajno i interesantno drugima, posebno u usporedbi s veličinom hrabrosti i iskušenja koje su svjedočili neki drugi ljudi. Ipak, pozitivne reakcije osoba koje su imale priliku čitati radnu verziju ove knjige ohrabrine su me na tom putu.

S obzirom na to da sam u vrijeme pisanja dnevnika bio u svojim ranim dvadesetim godinama, da spominjem određene osobe o kojima čitalac nema ranijih informacija, te da su moje emocije iz navedenog perioda često uzrokovane okolnostima koje nisu zabilježene u dnevniku, uzeo sam slobodu da sve dodatne informacije, kontekst i neposredni povod mojih zapisa navedem u fusnotama u vidu komentara. Nadam se da će čitaocima biti zanimljiv i taj “dijalog” između mladog i 25 godina starijeg mene.

Pored toga, na nekoliko mjesta su dodane i kopije naslovnih stranica dnevnog lista *Oslobođenje* i drugih tekstova iz navedenog perioda koje sam sačuvao i smatram relevantnim, što knjizi daje i dokumentarnu dimenziju.

Oni koji jednog dana budu izučavali historiju ovoga grada trebaju znati da iza statističkih podataka stoje stvarne ljudske sudbine, strahovi, nade, čežnje, molitve, suze i smijeh, pogledi u vedro nebo i zvjezdane noći. Stoga ovo djelo shvatam i kao dug prema svojoj generaciji, kolegicama i kolegama s fakulteta, saborcima, svim sugrađanima i svima onima čiji su snovi nasilno prekinuti i tako ostali nedosanjani. Dug da se ne dozvoli prašini zaborava da prekrije uspomene na njih.

Sjećanje blijedi, život prolazi, ali ostaje zapisana riječ. I nada da će ona popuniti bar jedan djelić u poprilično nedovršenom mozaiku historije Sarajeva i Bosne i

Hercegovine. Ukoliko ova knjiga uspije potaknuti čitaoca na razmišljanje o životu i na jačanje senzibiliteta za razdvajanje dobrog od lošeg, prijatelja od neprijatelja, istine od laži, virtuelnog od stvarnog, ukoliko osnaži napore za zaštitu drugih od sebe, ali i sebe od drugih, te doprinese međusobnom razumijevanju i uvažavanju, smatrat ću da je moj cilj ostvaren.

Zapisah ovo svjestan da tinta, kojom su zapisane ove moje riječi, ipak predstavlja crni trag na čistom papiru.

U Sarajevu, 19.9.2018. godine

Ezudin Kurtović
(kezudin@gmail.com)

Sveska 1
(5.4.1992 – 8.10.1992)

5. april '92. Ramazanski bajram (1 sat iza ponoći)¹

Čekam dnevnik na radiju. Večernja molitva, a i pjesma koja me uvijek oduševi – razbili su donekle besmisao koji prijeti.

Šture vijesti... Svima je došlo do guše, a kako je tek onima koje “čuvaju i paze” zlikovci, kao u Bijeljini. Sve više je sumnji da se ovo može riješiti dogovorom. Rat je svakog dana izvjesniji. Jer mir u kome će čovjek gubiti dostojanstvo i život nema smisla. Samo da nam dragi Bog pomogne!

Ovo je užasno stanje paraliziranosti i straha. Razmišljao sam da treba raditi nešto smisleno, ne predavati se. Uraditi nešto lijepo, makar i uoči Smaka svijeta, smisleno je i vrijedno. Treba se boriti protiv zla. Zato je i učenje engleskog jezika, čitanje knjiga o odgoju duše, o kompjuterima u svakoj slobodnoj situaciji neophodno, naročito sada.

5/6 april '92.

Ponovo barikade, protesti, miting pred Skupštinom, snajperisti s Holiday Inn-a i njihovo hvatanje. Još čuvam dašak nade.

Granatiranje Starog Grada! Svi smo u šoku i nevjerici. Pale su prve žrtve u Sarajevu!

Četvrtak, 9. april '92.

Rat bjesni u Bosni i Hercegovini, ali onaj ko u datom trenutku nije njegov sudionik ne zna kako to izgleda!

Terorizam se proteklih dana ispoljavao u svoj svojoj crnoj, zloj, neljudskoj formi. Poginulo je mnogo ljudi i razrušeno dosta kuća. Maloprije sam učio *Ja-Sin*. Kada rafali svih “melodija” odjekuju a meci zvižde u blizini i udaraju u obližnje kuće, kada trešte granate i razbijaju zgrade i zablude, u svoj toj bespomoćnosti čovjeku preostaje jedino da moli Svemoćnog za spas.

Sanjah fakultet, snijeg na parkingu ispred njega. Stojim pored ograde na ulazu.

Imadoh neku loptu u rukama, bacih je u visinu, u svježe i prohladno nebesko plavetnilo, očekujući da će se vratiti, pasti ponovo u moje ruke.

Ali lopta je ostala gore, “dvoumeći se”, lebdeći na visini, na plavom nebu.²

¹ Iako je bilo drugih važnih događaja prije 5. aprila, npr. barikade 1. marta, ovo pisanje počinjem upravo na taj datum, jer je ono što se desilo predstavljalo definitivni raspad naše dotadašnje predstave o svijetu i životu.

² Potajno sam se plašio da je to znak da do daljnjeg nema ništa od fakulteta i studiranja, sve dok se “lopta ne vrati ponovo u moje ruke”, što se ustvari i desilo. Bio sam tada na polovini studija informatike (treća godina Elektrotehničkog fakulteta u Sarajevu), pun gorljivosti za znanjem, učenjem i primjenom u praksi. Pauza je uz manje izuzetke trajala do aprila '94. godine.

Iako se ništa bitno nije promijenilo od prethodnog “javljanja”, preskačem jedan list. Nisam očekivao da će do ovoga doći, odnosno nisam očekivao da će biti ovako blizu.

Vrijeme je promjenjivo, nekoliko ranijih dana bilo je hladno – sa snijegom, a danas je sunčano. Ulice u pravcu zapada su zlatne i tople, a sada (18:25h) su, nažalost, već puste.

Danas sam u gradu sreo nekoliko poznanika i poznanica. U prodavnicama su ostali još samo rijetki artikli iz zaliha, a cijene astronomske. Sve bi se moglo trpjeti da nije loših događanja oko nas, da nije teških misli u nama samima. Već neko vrijeme sam ovdje u tetkinoj kući na Alifakovcu³. Na neki način sam dezterter, zabušant, a ni sam ne znam gdje spadam. Naprosto ne mogu vjerovati da je došlo dotle da svi moramo uzeti oružje i boriti se. Ne mogu vjerovati da puške trebaju zamijeniti kompjutere a noževi olovke.⁴ Živim nekim poremećenim tempom, rastrzan između nade, molitve, sna i budnosti.

Prisjećam se dana i noći na straži, u vojsci (JNA ‘88/89), zatim i nedavno na Hridu. Prosto me kontakt s oružjem na kome kao da piše “ubij ili budi ubijen” dovodi do ludila. Ili sam kukavica, ili zabušant ili pacifista, ne znam ni sam.

A što je najgore, ljudi ginu. Desetak, što se zna, svaki dan!

Tako sam zapao u neku apatiju, anemičnost, melanholiju prožetu strepnjom. Čini mi se, kada bi me bacili u more, bilo bi mi mrsko plivati, pokušavao bih se održati na vodi plutajući.

Ipak sam svjestan da sve ima svoju svrhu i smisao. Pa i u ovoj situaciji postoje određene poruke i pouke, samo da ih prepoznamo i primijenimo u životu.

Ponedjeljak, 27. april '92. (21:35h)

Čekajući YUTEL⁵, na TV-u gledam Intermeco. Tako obilazim sve one krajeve u kojima sam bio ili želio biti. Inače, trenutno ovdje ne puca, ali to ne znači da je mir. Na svim stranama zlo uzima danak.

Danas je proglašena nova “Jugoslavija”. U Lisabonu je nastavljeno “pregovaranje” između SDA, HDZ i SDS.

³ Tu sam, zajedno s roditeljima, boravio jedno vrijeme na početku rata jer je naša kuća na Hridu predstavljala dosta slabiju zaštitu od metaka i granata.

⁴ Pokazala se besmislenost svih onih peticija, koncerata, verbalnih osuda, protesta protiv rata: protiv zla se mora boriti pravovremeno, adekvatnim sredstvima i načinima. Nažalost, tek kada smo se gotovo goloruki našli usred agresije, shvatili smo koliki je značaj tih sredstava za odbranu časti, života i imovine.

⁵ YUTEL je tada bila jedna interesantna informativna emisija na televiziji s respektabilnim novinarima iz svih krajeva Jugoslavije.

Kako smo bili naivni i vjerovali u mirno rješenje!? Toliko naoružanja bilo bi besmisleno ako ne bi ničemu služilo. E jesmo ispali ovce!⁶

Ja još uvijek ne mogu vjerovati da je ovo etnički rat.⁷ Molim Sveprisutnog, Apsolutnog Gospodara, Svemilosnog, da nas spasi mržnje i zla u nama i oko nas!

28. april '92.

U meni se mute snovi puni okrutne realnosti, razmišljanja o prošlosti i sadašnjosti, i straha od budućnosti. Tek ponekad prisutan je i osmijeh, radovanje ovom suncu i proljeću mirisnom. Eto, ustao sam maloprije u pola jedan, a bilo bi mi sasvim svejedno i da sam ustao u sedam ili pola deset ili... A sada treba osmisliti i ovo malo efektivnog vremena.

29. april '92.

Nakon sunčanog, stiješnjenog jutra, nebo se naoblačilo, rascijepilo. Počela je kiša, pravi proljetni pljusak. Nisam se nikada radovao grmljavini kao danas, jer prvi put nakon mnogo dana ne grme topovi, već se pokazuje Božija moć. Kiša je prestala a očekuje se pljusak granata.

Utorak, 5. maj '92.

Prošao je mjesec dana od početka rata. Još uvijek ne mogu vjerovati da nam se ovo dešava, da se ljudsko zlo na kraju 20. stoljeća u Evropi, svijetu, može razviti i pokazivati u ovakvom, najcrnjem, obliku.

Događaji se nižu jedan za drugim, prema scenariju koji nije viđen ni u filmovima. Dim se nadvio nad Sarajevom, još dogorijevaju neke zgrade, varvari ruše i ubijaju, ali Sarajevo se ne da. Sunce sija i pored dima na vedrom nebu.

Nisam imao priliku ranije zapisati neke impresije, jer je nekoliko dana trajalo bombardiranje i raketiranje, a danas je, fala⁸ Bogu, mirno. Tek povremeno se začuju neželjeni zvuci.

Dnevnici i njihovi izvještači onako ljudski kazuju kako je u ostalim krajevima Bosne i Hercegovine. Miljenko Karačić se javljao jučer iz Mostara: "Tužno je ovih dana boraviti u ovom gradu sunca i behara, a ne radovati se tome."

⁶ Nismo bili svjesni ili, bolje rečeno, bježali smo od ozbiljnosti situacije i činjenica koje su ukazivale na to šta nam se sprema! Moram ovdje zapisati da su žene bili senzibilnije i svjesnije od muškaraca u predosjećanju strašnih događaja, ali se njihov glas nije dovoljno glasno čuo.

⁷ Naravno, ta konstatacija je samo parcijalno tačna i potrebno ju je posmatrati u širem kontekstu koji tada nisam mogao sagledati, tj. da se radilo o velikosrpskoj a kasnije i o velikohrvatskoj agresiji na državu Bosnu i Hercegovinu, uz (zlo)upotrebu dijela Srba i Hrvata iz Bosne za agresiju na Bošnjake i druge neistomišljenike – susjede s kojima su stoljećima živjeli zajedno.

⁸ Ovdje i dalje u jednom dijelu teksta koristio sam riječ „fala“ koja nije u skladu s pravopisom, što odražava unutarnju pobunu protiv striktnog držanja formalnih pravila u situaciji između života i smrti.

Tužno je, tužno. Samo nada i vjera u Svemogućeg nas održavaju.

Noću je Sarajevo u mraku. Tek ponegdje se primijeti slaba svjetlost i, nažalost, požari koji bjesne pa se primire, a onda ponovo zaprijetu da obasjaju ovaj grad i nebo nad njim. Zvezdice na nebu se miješaju s tisućama crvenih žižaka koji se sablasno rađaju i umiru negdje u visinama⁹.

Mnoštvo ranijih snova o ratu kao da se sada ostvaruje. A ovi sadašnji snovi su zbunjujući, idu iz krajnosti u krajnost i pokazuju nestabilnost prisutnu i u samoj realnosti. Samo na dobro da se pokaže!

9. maj '92.

Zelena, žuta i plava, boje proljeća/ljeta, naglo su ušle u naše oči. Sunce se igra s oblacima i razlijeva na krovovima kuća i sivom asfaltu ulica. *Bar su snovi ovih noći uglavnom lijepi i umirujući: tenisko igralište, more bistro, prekrasno i porodično druženje na obali.*

I tako eto, sanjam, sjedim u kući, ponekad izađem u avliju, nešto čitam. Ljepotu ovih dana kvare vijesti na TV-u i radiju, naročito odjeci rafala i granata koje detoniraju bliže ili dalje od nas. Ti odjeci uzrokuju nemir i odvlače pažnju od zdravih misli na loše. Ali i to je dio darovanog nam života. I to ima svoj duboki smisao. Molim Boga da nam podari snagu i pomogne, prvenstveno one na prvim linijama odbrane!

Ovo su dani iskušenja i za onoga ko napada i za onoga ko se brani. Za prvog da se vidi kakav je u sili, a za drugog kakav je u nevolji. Mnogi su se u posljednjih godinu-dvije prsili svojom vjerom. Svoje ranije zanemarivanje vjere objašnjavali su presijom komunističkog sistema i blatili Tita kao njegovog simbola, svugdje i u svakoj prilici. Govorili su: "Sada konačno možemo slobodno ispovijedati našu vjeru", i bili su donekle u pravu. Naime, vjera je bila marginalizirana, nije se isplatilo biti vjernik, ili bar to javno ispoljavati¹⁰. Osnivanjem nacionalnih partija, tj. padom "komunizma", stanje se promijenilo: više se nije isplatilo biti "komunista", već "vjernik". Ne kažem da nema onih koji su u tom procesu postali vjernici bez navodnika, ali mnogo je veći broj onih čija se vjera svodi na nacionalšovinizam, a u ekstremnom obliku i na fašizam.

⁹ Naravno, uzrok tome su požari izazvani djelovanjem neprijateljske artiljerije.

¹⁰ O tim pitanjima se može dosta raspravljati, ali u vremenu kojem sam ja svjedočio, 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća mogu reći da nije sve bilo crno-bijelo. Onaj ko je htio prakticirati vjeru, mogao je to u svom intimnom prostoru i u vjerskim objektima, nije bilo zabranjeno, ali je bilo destimulirano kroz obrazovanje, vojsku, posao i sl. Različiti ljudi imaju različita iskustva, zavisno od perioda komunističke vlasti i ličnih/porodičnih okolnosti, počevši od krajnjih represija koje su preživljavali pa do prilično pozitivnih uvjeta za rad i život. Definitivno, kroz prizmu mog iskustva u tom sistemu koji je obuhvatio period odrastanja, osnovnu, srednju školu, vojsku i početak fakulteta, mogu reći da je bilo negativnih, ali i dosta pozitivnih stvari u zajedničkoj državi SFRJ.

Nažalost, koliko će biti ljudskih žrtava i materijalnog razaranja dok se ponovo ne uspostavi ravnoteža?!

BOŽE SVEVIŠNJI, MOLIM TE IMENOM KOJE TI JE NAJMILIJE, DA TE ŽRTVE BUDU ŠTO MANJE, DA PONOVO ZAVLADA MIR DOSTOJAN ŽIVOTA MUSLIMANA I OSTALIH VJERNIKA. MOLIM TE DA SPASIŠ MENE, MOJE RODITELJE, PORODICU UŽU I ŠIRU, VJERNIKE, DOBRE LJUDE I SVE ONE KOJI TO ZASLUŽUJU. MOJE SU ŽELJE OGROMNE, A NADU I ISPUNJENJE SAMO TI DAJEŠ. ZNAM DA SU OVO SAMO RIJEČI UPUĆENE TEBI I DA OVO VRIJEME ZAHTIJEVA OTPOR I BORBU. REĆI DA OVIH TRENUTAKA NEKO NE GINE ZA MENE BILA BI SIGURNO ZABLUDA, NO IPAK TE MOLIM DA ZAUSTAVIŠ ZLO KOJE KVARI LJEPOTU OVIH DANA. MOLIM TE U SVOJ TVOJOJ BLAGOSTI I MILOSTI!

Utorak, 12. maj '92.

Možda je prošlo 50 ili 100 godina otkako je Sarajevo noću izgledalo kao sada: čist, svjež zrak, zvijezde na nebu. Čuje se šum Miljacke, a grad je u potpunom mraku osim pojedinih požara ili prigušenog svjetla što prodire kroz zastore na prozorima.

Dani su veoma slični, a opet različiti onoliko koliko moraju biti. Sinoć nisam mogao odmah zaspati. Toliko je sjećanja koja treba secirati, dijeliti, lomiti, razbijati, zaboravljati, zapravo brisati.

Prispalo mi se, a i babi. Probudila nas je vijest da su amidža Avdo i rodica Anisa ranjeni! Babo je poslije podne išao kod nane, gdje je amidža smješten po izlasku iz bolnice. Srećom, ne radi se o teškim povredama.¹¹

Noć, tajanstvena i nestvarna. Moj svijet u kome nalazim sklad. Tada sam formalno najusamljeniji, ali istovremeno sam okružen mislima, sjećanjima, željama i nadama. Noću sam nekako drugačiji, spontan, blag i pažljiv, a ipak dovoljno koncentriran na sebe. Nema pretvaranja, glume, naglih pokreta i nerviranja.

Nakon dvije, tri ili četiri godine konačno zastadoh da malo razmislim. A razmišljati noću znači ući u jedan veliki dvorac s hiljadu vrata od kojih svaka vode u čarobni svijet sjećanja i želja.

Povremena pucnjava ovih dana i noći. Neljudi iznenada gađaju granatama mjesta gdje ljudi spavaju, hodaju, gdje se djeca igraju. Nisam išao u Čaršiju već 11 dana. Riskantno je, jer svakog trenutka može pasti granata.

Srijeda, 13. maj '92.

Tužne priče se mogu čuti od poznanika i na RTV Bosne i Hercegovine. YUTEL već dvije noći ne emitira svoj program. Sve to dovodi do ogorčenosti, ali i odlučnosti da se čovjek odupre dušmanu.

¹¹ Ne znam tačno šta je bilo s Anisom, njegovom kćerkom, ali mislim da je tada bila lakše ranjena. Inače sve se desilo na Dobrinji, gdje su imali stan.

... On zna što je pred njima i što je za njima, a oni ne obuhvataju od Njegova znanja ništa osim što On htjedne... (Kur'an 2:255).

Evropa i svijet ostaju nemoćni pred “diktatorčićem”¹². Onaj ko ne osjeti na svojoj koži i ne zna, ili neće da zna. Nije se ni čuditi. Od društva zasnovanog na pojedincima čije je geslo “To zlo nije moj problem” ne može se očekivati da djeluje u stilu “Zlo se može i mora odmah spriječiti i obuzdati”. Ne mislim ovdje samo na Evropu, već i na nas i sve ostale.

Samo da se ovaj rat sretno i što prije završi!¹³

Petak, 15. maj '92.

Sunce majsko, povjetarac miješa mirise proljeća.

Gledao sam maloprije emisiju o Gazi Murat-begovoj medresi i biblioteci. Spomenuli su i Bašeskiju, njegov *Ljetopis*. I kao što on otprilike kaže: “Što se zapiše ostaje, što se pamti blijedi”, pa da i ja zapišem ponešto.

Sinoć su izgorili Šumarski i Filozofski fakultet. “Šumari” su zapalili mjesto gdje su nekada radili kao filozofi. Šta li će tek biti s mojim fakultetom u Lukavici? Nadam se da neće biti poharan ili zapaljen. A opet čovjek kaže “samo” da ostane živ i zdrav on i njegovi bližnji.

Strašne slike ovih dana gledaju se na ulicama Sarajeva. Pate svi ljudi u ovom gradu. Česte su porodične tragedije uzrokovane projektilom koji uleti u stan i eksplodira. Eto tako su na Koševu nastradali otac i kćerka od 18 mjeseci, a majka je ostala ranjena. Našli su ih zagrljene. Ostale su lutkice, kompjuter, slike. Jedna od tih slika pokazuje njihov trenutak radosti, a sada je to samo tužno sjećanje.

Kod Socijalnog se odigrala prava drama jučer poslije podne. Bolje je i da ne zapisujem.¹⁴ Kod Jevrejskog groblja čovjeka je raznijela granata. Oni pucaju, ruše, ubijaju, krađu.

¹² Naravno, riječ je o Slobodanu Miloševiću, tadašnjem srbijanskom vođi, koji je suštinski stajao iza rata, odnosno srpsko-crnogorske agresije na našu zemlju, a prije toga i na Hrvatsku. Nažalost, taj 'balkanski kasapin' nije doživio kraj suđenja i izricanje presude za svoje zločine pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju u Hagu, jer je umro 11.3.2006.

¹³ Kao i ostali, često sam razmišljao da li se rat mogao izbjeći. I kratak odgovor bi bio: „Ne“. Naime, vjerovatno se moglo nešto uraditi da posljedice rata (žrtve, razaranja) budu manje, ali mislim da se rat nije mogao izbjeći, osim da smo se priklonili krnjoj Jugoslaviji („Srboslaviji“). U tom slučaju bismo onda ratovali za Veliku Srbiju, a protiv Hrvata. Dakle bili bismo iskorišteni, tj. zloupotrebjeni za tuđe interese, slično kao što bismo bili iskorišteni da smo pristali biti 'hrvatsko cvijeće'. Ostali smo svoji na svome gdje god je to bilo moguće, nismo se prodali, i kao narod sačuvali čast i dostojanstvo, nažalost uz ogromne žrtve.

¹⁴ Koliko se mogu sjetiti, to je bilo prikazano na TV-u, čovjek kojeg gađaju iz PAM-a (protivavionskog mitraljeza) i poigravaju se s njim, ne dajući mu priliku da pobjegne, da se skloni. Zvijeri bez trunke ljudskosti!

17. maj '92. (3:30h)

Dok ovo pišem, do mene povremeno dopiru detonacije granata većeg kalibra i rafali iz mitraljeza i LPA¹⁵. Nažalost, na više mjesta u Pofalićima požar još nije ugašen.

Jučer je tamo u akciji poginuo jedan Mešin¹⁶ rođak i svi smo potreseni zbog toga. I dok ovdje “Jugosloveni” čine zlodjela i nakon toga leže nesahranjeni i napušteni,¹⁷ ostavljajući svoje majke, supruge i djecu, u Beogradu se ljudi zabavljaju raspravama u stilu “Šta je prije postalo – kokoška ili jaje”. U Novom Sadu koncert za mir?! A zlo gotovo niko u Srbiji ne osuđuje i ne sprečava, barem u sebi ili svojoj okolini. Možda nas je takav odnos prema zlu i doveo do ovoga.

Htio sam jučer napraviti zabilješke, ali jednostavno nisam imao motivacije. Nestalo je vode, a struje nema već satima.

Nekada su zore bile tako drugačije. Simbolizirale su ili značile putovanja, izlete, mir, tišinu koju samo u tom trenutku, dok grad spava i sprema se za buđenje, čovjek može osjetiti. A sada znače strepnju.

Eldina¹⁸ je jučer iz Trpnja zvala telefonom. Ona i tetka stalno plaču a izgleda i tetak. Brinu i plaše se za nas. Tužno je kakva su vremena došla.

Ljubav, dobrota je kao voda duboka zdenca. Neki zdenac je pun i voda se prelijeva, tek s vremena na vrijeme zastane. Neki zdenac ima vode, ali se ne smije previše uzimati jer onda će je manjkati. A neki zdenci su prazni i suhi. Mamina ljubav i dobrota spadaju u prvu grupu.¹⁹

20. maj '92.

I tako provodeći dane uz radio i televiziju, *Assimil* (udžbenik) za engleski jezik, molitve, lutam u mislima svugdje gdje sam bio ili gdje bih mogao sada biti. U meni i oko mene raspoloženje se kreće od teške i duboke depresije pa do šala i blagog optimizma. Zbunjenost ide dotle da sve više pazim šta govorim, radim i mislim.

¹⁵ LPA – laka protivavionska artiljerija, oružje koje je JNA predala u ruke srpskim ekstremistima da ga koristi za ubijanje stanovnika Sarajeva.

¹⁶ Meša je moj zet, muž moje sestre Ezudine.

¹⁷ Radilo se o vojnicima bivše JNA koji su poginuli u napadima na Sarajevo. Koliko se sjećam, konkretan povod u ovom slučaju je bila strašna slika izgorjelog tijela koje je nepomično ležalo na Skenderiji, a nakon što su branioči zaustavili prodor neprijatelja prema Zgradi Predsjedništva Bosne i Hercegovine.

¹⁸ Moja rodica Eldina, kćerka mamine sestre Fadile, s kojom sam posebno i generacijski vezan jer je godinu mlađa od mene. Ona je, zajedno s mlađom sestrom Naidom, roditeljima i bratovom kćerkom, početkom maja 1992. posljednjim vozom napustila Sarajevo. Smjestili su se u svoju vikendicu u Trpnju, na Pelješcu.

¹⁹ Sada, s ove vremenske distance, a nakon što sam i sam postao otac, osjećam potrebu osvrnuti se i na očevu ljubav koja nije tako očigledna kao majčina, ali je bila stalno prisutna kroz trajnu brigu, vođenje računa o egzistenciji i dostojanstvu naše porodice. Majčina ljubav je više emotivna a očeva racionalna, ali su obje temelj u životu čovjeka.

Vrijeme je duboke neizvjesnosti za život. S jedne strane vjerujem da nam se ništa ne može desiti bez Božije volje i određenja, a s druge strane smatram da je ljudski brinuti za sebe i svoje najbliže.

Prije pet dana je poginuo Sehkin²⁰ otac. Oni koji su ga poznavali kažu da je bio divan čovjek. Danas mu je bila dženaza. Tražili su ga četiri dana, jer se nije javljao otkako je sinu otišao u posjetu u bolnicu. A sve to vrijeme je ležao u mrtvačnici kao NN. Pronašao ga je Keno (njegov unuk). Kada je vidio njegovo tijelo, pao je u nesvijest. Keno ga je sa svojim ocem spustio u mezar. Eldin²¹ reče da tako nešto nikada nije doživio.

Danas je bilo osam dženaza na Kovačima. Ljude ukopavaju i po parkovima (kao na Dobrinji), u dvorištima džamija i na starom partizanskom groblju „Lav“. Često bez utvrđenog identiteta, s oznakom NN.

Ljudi umiru i pred kamerama. Mladić, izbjegao s grupom muslimana nakon što su pretučeni (to je blaga riječ, možda je primjerenija - uništeni) u Bratuncu i na Palama, ispustio je dušu nakon što su mu dali vode. Kako mi ga je žao! I sve one nevine djece, mladih i starih. Fotoreportera, ljekara (dr. Silve Rizvanbegović).

Oko sebe, u sebi, na javi i u snu tražim neke znakove dobra.

Jutro je. Mlado sunce se provlači kroz nebo išarano oblacima. Miljacka šumi i ponovo nas podsjeća da je rijeka, nakon više desetaka godina. Da nije strašnih i teških događanja, ovo bi bilo samo još jedno divno, umiveno majsko jutro. A tramvaji na Obali kao da su zauvijek stali.

I tako, dok pjesnici i glumci zaboravljaju stihove, političari se “dogovaraju”. Najnoviji dogovor je onaj između SDA i HDZ o konfederaciji Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Po mnogima to znači jednu od ove dvije opcije: 1. podjela Bosne i Hercegovine (iako neformalna) na muslimansko-hrvatski dio i srpski dio i odgovarajuća pripojenja Hrvatskoj i Srbiji, i 2. cjelovita Bosna i Hercegovina, koja se može ostvariti jedino ratom na “sve ili ništa”.

Prva opcija za Hrvatsku znači “Srbija preko Drine”, a za Srbiju “većina Srba u jednoj državi”, što Hrvatskoj ne odgovara, ali joj odgovara kompenzacija izgubljenih teritorija u ratu sa Srbijom. Za Bosnu to znači podređen položaj. Druga opcija više odgovara Hrvatskoj, a Srbiji ne odgovara skoro nikako. Za Bosance, naročito muslimane, to znači nove stotine i hiljade, ne daj Bože, žrtava.

Rat je odavno ušao u fazu odakle povratka na početak nema. Nažalost, sile zla su uvukle sve ostale u ovo stanje.

Djeca iz Doma „Ljubica Ivezić“ zadržana u autobusu na Ilidži... Kasarne “JNA” još nisu ispražnjene.

²⁰ Sehka je bila mamina dalja rodica i istovremeno jetrva mamine sestre Fadile.

²¹ Moj rođak, Eldinin brat.

Ponedjeljak, 25. maj '92.

Nekada se na današnji dan obilježavao Dan mladosti. Sada je to jedan od dana u kojima se strepi za sebe i bližnje, kada se razmišlja i brine.

Na TV-u su vijesti. Mene glava opet pomalo boli, valjda od dima i nervoze. Mirno je, ali krhak je ovaj mir.

Uskoro će 11. juni, Kurban-bajram. Do prije nekoliko dana nadao sam se da će se situacija, bar kad je Sarajevo u pitanju, srediti do tog dana. Bojim se da nema ništa od toga.

Preko glave mi je diskusija s osobama koje se prave u svemu „naj“, koje su „svakom loncu poklopac“. Uf!

Plašim se da će ovo ludilo još dugo potrajati. Mnogo je onih koji svojim primjerima pokazuju i trude se da pokažu da više nema zajedničkog života, a malo onih koji čine suprotno. Nema ideje dovoljno podržane snagom oko koje bi se okupili oni koji nisu loši, koji ne žele živjeti na račun drugih i sl.

Sunce pojača svoju svjetlost. Bagrem je procvao, pčele skupljaju nektar i cvjetni prah. Da li one znaju šta se dešava u ovoj zemlji Bosni i Hercegovini!?

28. maj, četvrtak²²

Šta se još treba desiti da neko odluči da nam pomogne?! Onaj ko je vidio slike jučerašnjeg masakra (masakr je blaga riječ) u Ulici Vase Miskina, a može, ali neće da pomogne ovom napaćenom i nevinom narodu, isti je kao i zlikovci, neljudi i nitkovi koji su doveli do toga da ulica bude polivena krvlju. Nema tog normalnog ljudskog stvorenja koje može bez očaja i suza, bola i prkosa, gledati ovakvo što. Mozak je stao, riječi su nepovezane i nedovoljno jake i glasne da kažu nešto što će zaustaviti ovo zlo.

Tužno je jučer bilo Sarajevo. Plakao je i kamen koji je bio svjedok tome, na svoj način. Ne gledam na ove nevine i jadne žrtve kao na naše izbavitelje, povod da neki kreten u odijelu i s kravatom da svoj potpis za neku intervenciju²³. To bi bilo suviše ružno jer je taj neki činovničić jasniji od bilo koje žrtve, zapravo žrtva u odnosu na njega izgleda kao natčovjek.

²² Radi se o zapisu povodom masakra u Ulici Vase Miskina, koji se desio za vrijeme dogovorenog primirja. U redu formiranom pred improviziranom prodavnicom hljeba, koji se naravno u to doba nije mogao kupiti u slobodnoj prodaji. Srbi su bacili, koliko znam, dvije minobacačke granate u centralnu ulicu Sarajeva. Kako je to samo bilo podlo i nečovječno. Postoji videosnimak neposredno nakon eksplozije. Ovo je bio prvi veći masakr u Sarajevu koji je sve šokirao i dao da vidimo s kim imamo posla - s ljudima koji ne poštuju dogovor, nemaju nikakve granice, ne ustručavaju se ubijati ljude u redu za hranu i čak na sahrani. U konačnici, takvi ljudi ne vjeruju u Dan obračuna pred Jednim Jedinim – Bogom, istim za sve narode i nacije.

²³ Misli se na međunarodnu vojnu intervenciju kao način da se zaustavi rat.

Sarajevo je jučer plakalo, kao i svi poštteni ljudi svijeta. Bosna krvari, Bosna plače, Bosna se ne da! Čini mi se da više vrijedi jedan dan živjeti časno nego 100 godina sramotno.

Teške misli, teške riječi. Ipak ostaje nada. I ponovo moljenje upućeno Svevišnjem.

O 27. maju '92. govori i trajanje večernjeg dnevnika: 19:30 – 21:45, tj. 2 sata i 15 minuta!

Napolju proljetni pljusak. Da li će on saprati bar dio smutnje i zla koje se čini ovih dana u Bosni?

29. maj '92.

Kiša koja pada donekle sputava dim čiji opori miris ulazi u našu kuću. Taj odvratni miris zgarišta samo je najbezbolnije podsjećanje na minulu noć kada je Ø²⁴ izdao naredbu da se “sprži” Sarajevo.

Srušena je munara²⁵ džamije Magribije, a i ona sama je oštećena, posebno krov, kako se moglo vidjeti na slici TV-a. Ostale zgrade, kuće, ulice, koje su gradile Turska, Austro-Ugarska, Bosna i Hercegovina, koje je gradila gospoda, i dalje ruše seljaci, čobani, šumnjani, degenerici (neka mi oprostite čestiti seljaci i dr. koje ovdje spomenuh). Spiker na radiju sinoć im lijepo reče da su svoju idealno izabranu 1/3 već srušili i da sada idu kući!

Sinoć smo iskusili najbliži udar granate dosad. Kuća se strašno zatresla a zračni udar je zapahnuo sve nas.

Saznajemo da je i svijet napokon prodrman.²⁶ Ali, koliko brzo u svom referentnom sistemu toliko sporo u našem. Sinoć je bio najžešći artiljerijski udar. Da li će biti još dana i noći gorih i od najgorih dosad, kako će se napokon očistiti ovo Sarajevo i ova zemlja...?

San kao bijeg od realnosti: *Sjedim s društvom u nekoj kafe-slastičarni za lijepim mermernim stolom i listam najnoviji broj Računara i uživam u slatku.*

Subota, 30. maj '92.

Pada sitna kiša, magla se spustila i prekrila okolna brda. Maloprije otvorih prozor željan svježeg i mirisnog proljetnog vazduha. Ali ponovo me počeo progoniti onaj odvratni, gorki, zagušljivi vazduh što oporim ukusom i mirisom guši i tijelo i

²⁴ Radilo se o srpskom generalu Ratku Mladiću. Nakon njegovog višegodišnjeg bijega i 'junačkog' skrivanja od pravde, a potom dugog suđenja, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u Hagu, u novembru 2017. prvostepenom presudom osudio je Ratka Mladića na doživotni zatvor za genocid, zločine protiv čovječnosti te kršenja zakona i običaja ratovanja koje su počinile snage Vojske RS tokom oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini.

²⁵ Munare su predstavljale omiljenu metu za gađanje!

²⁶ Kako smo bili naivni kada smo u to vjerovali.

dušu.²⁷ Ni snovi koje zapamtih od noćas ne bješe tako fini.

Jutros se rano (u 7 sati) probudih. Poslušah vijesti. Danas bi se trebale izglasati političke, ekonomske, kulturne i sportske sankcije protiv Srbije i Crne Gore. Sumnjam da će postići nešto značajno i bar donekle razriješiti stanje u kome se nalazimo. To je vjerovatno još jedna stepenica do konačne odluke o nekoj ograničenoj vojnoj intervenciji.²⁸ Nažalost, ne vidim način na koji će se ovo razriješiti kada je u pitanju cijela Bosna i Hercegovina. Sjeme zla je posijano i uveliko je uhvatilo korijenje.

Tražim nešto lijepo u jutarnjim razmišljanjima. I to ne u prošlosti ili u nadama vezanim za budućnost, već u sadašnjosti. Sjećanja su podvrgnuta seciranju tako da još uvijek s nemirom gledam na njih. Možda i s razočarenjem, pa i bijesom ponekad.²⁹

Riječi, riječi. Brige, strepnje i potajne nade. Možda griješim, a možda sam i u pravu. Previše sam se uzdao u druge - i moja okolina, pa i cijela država.

Moraš ponajviše sam potegnuti, nastojati, željeti, vjerovati i raditi. Ostale dodaješ tek kao "začin".

Čini mi se da i intervenciju Svemogućeg treba ponajviše shvatiti kao sreću, odnosno kao povoljne uvjete i događaje za nas. A On najbolje zna šta je dobro, a šta loše za nas. Pradavno uspostavljene fizičke i društvene zakone, svijet i međusobni odnos suprotnosti dobra i zla, istine i laži, ljubavi i mržnje, zadovoljstva i nezadovoljstva, tuge i sreće, razočarenja i nade, bogatstva i siromaštva uspostavljene u cijelom spoznajnom univerzumu, ima li smisla mijenjati i narušavati radi mene, jedinke, jednog sićušnog zrnca? Time ne kažem da dova nema mjesto i ulogu u životu, već samo kažem da treba biti razuman.

Toliko je uspomena, knjiga, filmova, pjesama, ulica koje želim zaboraviti ili izbjegavati.³⁰

Zar je jedina sreća u životu u usamljenosti? A ona je sigurno bolja od lošeg društva. Pomalo sam nervozan. Svi čekamo da se nešto razvedri, čekamo, strepimo i nadamo se.

²⁷ Kako sam to već ranije naveo, radilo se o mirisu zgarišta izgorjelih zgrada, dragulja Sarajeva.

²⁸ ... na koju smo, kako će se pokazati, čekali više od tri godine, do kraja augusta 1995. godine.

²⁹ Ovo se posebno odnosi na moje bivše kolege i 'prijatelje' srpske nacionalnosti koji su otišli na 'drugu' stranu.

³⁰ Vidi prethodnu napomenu.

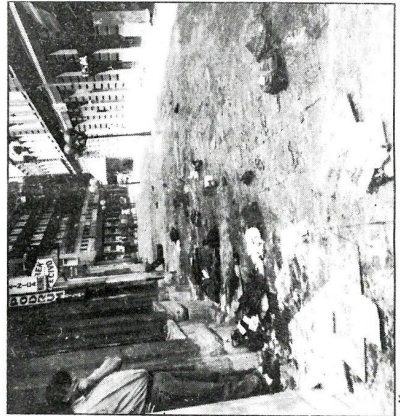
НОВЕ СЛИКЕ УЖАСА

ЗЛОЧИН ПРЕД ТРЖНИЦОМ

У злочину над цивилним становништвом – незапамћеним у историји ратовања – терористичко-четнички ђелати убили 16 и ранили више од 140 људи у сарајевској Улици Васа Мискина

Сајдочинства о злочину у Мискиној улици: пријатељ помоћи настрадали и мртви у Болници „Кошваго“

Шешист лица је погинуло, а више од 140 повријеђено, а више од 140 повријеђено је у Улици Васа Мискина у Сарајеву. Нешто иза 9 сати међу људе који су чекали у реду за хеџола је грабио је тог дана постојећег без преча у историји ратовања. Међу погинулима највише је жена и мушкарца у зредом животном добу, а било је и дјеце. Непосредно

пред експлозију у Мискиноу улицу стигао је и камион са синама.

Акција спасавања започела је одмах. Спасиоци су, и поред жестоке снајперске ватре, успели да спасу десетак људи. Међу њима су били и неки од оних који су били упућени на операције. За шешист Сарајлија, на жалост, све је било касно. У болницама – на

С ЛИЦА УЖАСА

Десет корака до смрти

Десет корака до масакра у најљепшем сарајевском шеталишту • „Мили мој, мили мој... ево стиже помоћ...“

Списак

Мирсад Фазлагич (мије бивши фудбалер), Ружди-

1. lipanj '92.

„Primirje” u 18 sati je otpočelo topovskim rafalima.

Mladen³¹ je danas bio ovdje. Baš smo se isekirali za njega i brata mu. Zvali su Ermin i Eldar.³²

Za sada je 'sve' dobro, a kako će se stvari dalje odvijati, kada će ponovo doći mir i sloboda, to samo Bog zna.

2. juni '92.

Prilično košmarna noć prelazi u malo ljepši dan. Sve zrači nekom strepnjom. Od primirja nema ništa sudeći po ružnim zvucima³³ koji kvare ljepotu ovog proljeća.

4. juni '92.

Gledajući kroz prozor zapljusnu me ljepota ove šarene bašče i neba s pahuljastim oblacima. U gradu nisam bio od petka, 1. maja.

Scene užasa i razrušenih zgrada na televiziji.³⁴ A na Obali kod Skenderije izgorjeli tramvaji i automobili kao da su zauvijek stali i šutnjom govore o zlu proklinjući one koji su to prouzrokovali.

Mladi mjesec i zvijezde na beskrajnom nebu nijemo posmatraju ovozemaljske prizore. I ovo će proći jednog dana, jer u usporedbi s vječnosti sve izgleda beznačajno i kratko.

Neki su ovih dana preskočili djetinjstvo, neki mladost, a neki nažalost i cijeli život.

Prilog na TV-u o pitomcima JNA i njihovim roditeljima, (ne)iseljavanju kasarne „Maršal Tito“, vojniku Aleksandru koji leži u bivšoj Vojnoj bolnici, koji je prilikom napada na Skenderiji ranjen u oči, a još ne zna da je slijep.³⁵

5. juni '92.

Smijem li reći da je ovaj dan možda najlakši od početka zla koje uđe u Bosnu i Hercegovinu?! Danas je konačno iseljena kasarna „Maršal Tito“. Utisci u vezi s tim još se sređuju.

³¹ Mladen Mlinarević, kolega s fakulteta i poznanik iz Trpnja, inače sa stanom na Ilidži.

³² Ermin Arapčić i Eldar Šarančić, moji drugovi iz Druge gimnazije 1984-1988. Ermin je cijeli rat proveo u Sarajevu i aktivno sudjelovao u odbrani, dok je Eldar sredinom rata otišao u inostranstvo.

³³ Naravno, radi se o zvucima granata i drugog oružja.

³⁴ I danas, nakon više od 20 godina, kada prolazim pored zgrade IRIS-a na Skenderiji, uvijek mi se javi scena ubijenog čovjeka koji leži u tom ćošku, a prikazana tada na televiziji.

³⁵ Iako je ranjen kao agresorski vojnik, nije ubijen. Iz samilosti naših ljudi koji su u njemu primarno vidjeli mladića koji je služio vojni rok u JNA transportiran je u bolnicu.

Već je dva mjeseca otkako je počeo ovaj rat. U početku smo smatrali da se primarno radi o stranačkom ratu³⁶, ali svakim danom je jasnije da je to ustvari rat dobra i zla. Vjerovatno će biti još teških iskušenja. Danas je petak, topao, sunčan (pro)ljetni dan.

Ali noć koja je slijedila nije bila baš vesela!

Utorak, 9. juni '92.

Jučerašnji dan, 8. juni, sigurno je bio najteži dan u životu mnogih Sarajlija. I najduži.

Krvav okršaj oko cijelog grada. Na Trebeviću se borila raja koju uglavnom poznajem. Bilo je poginulih i ranjenih. Bombe, mitraljezi, granate, rakete! Zemlja, kamenje, barut, drveće i šiblje - sve zajedno u zraku. Ja sam bio ovdje, kod kuće, i ludio ponajviše. Kao i svi ostali. Molio sam Boga za dobro, brinući za borce, za raju koju znam, za svoje, za sebe. Neki neobjašnjiv strah koji čovjeku pomućuje razum pokušava raznijeti pojam o svakom smislenom djelovanju. Strah koji se pojavio u snu manifestirao se u stvarnosti tokom dana. Samo je molitva upućena Svevišnjem ostala kao brana bujici besmislenih i nervoznih radnji. Kao tračak svjetlosti u tamnom tunelu u koji nas je život doveo.

A tek kada sam čuo šta se sve događalo gore (na Trebeviću), pomislio sam da to prerasta mene. Do sada sam i mislio da bih se mogao uhvatiti ukoštac s tim, ali sada sumnjam. Možda se varam. Možda sam pod utiscima novog, surovog događaja proživljenog samo u slikama prenesenim iz prve ruke. A čovjek i ne zna šta je sve u stanju učiniti i šta se u njemu krije. Možda je u pitanju kukavičluk, strah, egoizam... Nadam se da neću doći u situaciju da doživljavam takva iskustva.

Jučerašnji dan je uslijedio nakon košmarne noći pune strašnih snova rata. Jutros, tj. sinoć, snovi su bili mnogo ljepši. Hoće li u skladu s tim i naredni dani biti ljepši?

Granate ili rakete (prije će biti) padaju negdje, tlo se s vremena na vrijeme zatrese. Malo je zamračeno ovdje u našoj kući. Sat nas svojim taktom podsjeća da vrijeme teče i da će i ovo jednog dana proći, nadam se da će sve biti uredu.

Noć uoči Kurban-bajrama, 10. juni '92. (23:30h)

Dok ovo pišem pod svjetlošću svijeća i povremenim zvucima granata, razmišljam o sutrašnjem blagdanu, uz nadu da će biti u sreći i veselju onoliko koliko pored svih užasa rata i zla može biti... i da će sljedeći praznici biti ljepši.

³⁶ I to je bio dio propagande Karadžićevih Srba s ciljem umrtvljivanja i slabljenja otpora. Naime, prikazivano je kao da se njihove vojne, policijske i paravojne formacije ne bore protiv Muslimana (tadašnji naziv za Bošnjake) već protiv 'ekstremista SDA' i da obični svijet ne treba da brine i strahuje od te vojske. Naravno, radilo se o klasičnoj prevari što je pokazano u bezbroj situacija, gdje je ubijano i uništavano sve što je imalo ikakve veze s Muslimanima, Bosnom, zajedništvom i borbom protiv podjela na nacionalnoj osnovi.

Noć je i sve je obasjano mjesecom.³⁷

Predvečer je dijete poginulo na Alifakovcu pred maminim očima. Od komšije, taksiste, sin. Eldin ga je prvi uzeo ranjenog i bezuspješno pokušavao pomoći. Strašno! Učio sam i zahvaljivao dragom Bogu što je sačuvao mamu. Tužan zbog djeteta, molio sam Ga da pomogne njegovim roditeljima. Tako mi je teško opisati sve to. Detonacije ne prestaju.

Trebam li uopće opisivati ovo što se dešava? Nadam se opet da će biti bolje, da će i ovi teški trenuci uskoro biti prošlost.

Četvrtak, 11. juni '92.

Kurban-bajram

Allahu ekber. Allahu ekber.

La ilāhe illallahu vallahu ekber.

*Allahu ekber ve lillahi-l-hamd.*³⁸

Bit će bolje, ako Bog da. Bit će bolje, ako Bog da. Bit će bolje, ako Bog da.

Možda nikad tužnije Sarajevo nije dočekalo Kurban-bajram. Ulice puste i prazne, nigdje nikoga. Čuje se samo cvrkut ptica i pijev pijetlova.

A sve je zazelenjelo, svjež zrak ulazi u sobu svom svojom čistotom. Polahko se budi dan iz snene, pomalo košmarne, ali sigurno zbunjene noći. U sjećanje naviru raniji Kurban-bajrami, '88, '89, '90, '91. Bit će još lijepih Bajrama! Molim Svemilosnog da bude tako, da nam pomogne da prođemo kroz ova iskušenja!

Subota, 13. juni '92.

I dok u Rio de Žaneiru predsjednici 118 zemalja prisustvuju skupu "Planeta Zemlja", čiji je cilj "posljednji pokušaj spasa planete Zemlje", ovdje u Sarajevu i u skoro cijeloj Bosni i Hercegovini ljudi se bude sa žaljenjem za poginulima prethodnog dana, strepnjom i pitanjem da li će dan koji predstoji provesti u životu i zdravlju. Život se tako lahko gubi ovih dana i noći.

Svi ti lideri "svijeta laži" prave se da ne čuju i ne vide ljude kojima je sudbina namijenila da žive na ovim prostorima, a ne u Americi, Njemačkoj, Brazilu... Pa valjda treba prvo pomoći ljudima, a onda da svi zajedno pomognemo prirodi i sebi istovremeno. A oni sada sigurno sjede u najekskluzivnijem hotelu Ria u blještavilu sunca i kristala i raznobojnog cvijeća i lijepih djevojaka, vodeći isprazne razgovore.

³⁷ U tom periodu sam često boravio u prizemlju stare kuće na Hridu, gdje je nekada živjela nana Hiba. Imali smo organizirane lokalne straže.

³⁸ Radi se o uobičajenom veličanju Boga u dane Kurban-bajrama (tekbiri-tešrik), a što nije izostalo ni u to najteže vrijeme. Koliko se sjećam, s ocem sam išao na bajram-namaz u džamiju na Hridu, a imam h.hfz Fadil-ef. Fazlić učio je kur'ansku suru Svemilosni (*Er-Rahman*).

Skoro da više ne slušam ni vijesti. Ako su dobre, to je uglavnom 'foluška' koju čovjek, dok se ne uvjeri sam u istinu, ne treba prihvatati. A ako su vijesti loše, prijeti opasnost padanja u depresiju i razočarenja.

I o snovima sve manje razmišljam i sve manje se hvatam za neke znake koji simboliziraju da će biti bolje.

Ali sve to ne znači da sam izgubio nadu. Nisam, samo sam možda razbio iluzije od krhke istine, laži i ispraznih maštanja. Ovo nije bježanje iz stvarnosti u duhovnost. Ovo je bježanje od iluzija u realnost.

Strast za životom i strah od smrti i teškog ranjavanja. Strah od bola i uznemirenost zbog briga. Želja da se od nas otkloni ono što je loše po nas, i nada u dobro.

Sada ću zapisati nekoliko dova koje su mi se svidjele. Prva je dova nakon *hadže*-namaza, za ispunjenje neke potrebe i želje:

“... POŠTOVANJE NAŠE PRIPADA SAMO TEBI, O BOŽE, GOSPODARU SVJETOVA. BOŽE MILOSTIVI, MOLIM OD TEBE MILOST I POMOĆ KOJA ĆE MI DONIJETI OPROST TVOJ, KORIST I SPAS OD SVAKOG ZLA. NEMOJ MI OSTAVITI GRIJEH, A DA GA NE OPROSTIŠ, BRIGU A DA MI JE NE OTKLONIŠ, NITI POTREBU NI ŽELJU U KOJOJ JE TVOJE ZADOVOLJSTVO A DA MI IH NE ISPUNIŠ, BOŽE UZVIŠENI, KOJI SI NAJMILOSTIVIJ! AMIN!“

Druga dova je za *istihara*-namaz, namaz radi odluke, želje:

“BOŽE MILOSTIVI, MOLIM TE DA MI POKAŽEŠ SREĆU U OVOM ČINU JER TI TO DOBRO ZNAŠ, A JA NE ZNAM. TI TO MOŽEŠ, A JA NE MOGU. TI SI POZNAVALAC SKRIVENIH TAJNI. BOŽE, AKO JE OVA STVAR (ČIN) SRETNJA ZA MOJU VJERU I ŽIVOT, ZA MOJU SADAŠNJOST I BUDUĆNOST, ODREDI MI JE I OLAKŠAJ, PA MI JE UČINI SRETNOM. A AKO JE OVA STVAR NESRETNJA ZA MOJU VJERU I ŽIVOT, ZA MOJU SADAŠNJOST I BUDUĆNOST, OTKLONI JE OD MENE, ODVRATI ME OD NJE I PODAJ MI SREĆU NA DRUGOM MJESTU I U DRUGOJ STVARI, PA ME TIME ZADOVOLJI. PRIMI OVU MOJU MOLBU, UZVIŠENI BOŽE, KOJI SI NAJMILOSTIVIJ! AMIN!“

Upravo sam saznao da je jutros na ahiret preselio Muharem Pavlović Muha³⁹. Na Bistriku je poginuo komšija Grebo.

14. juni '92.

Obično ne bude onako kako čovjek zamisli: previdio sam činjenicu da se dženaza klanja na Hridu! A ja sam odmah otišao na Jarčedole. Mezarje gdje su ukopani neki

³⁹ Muha je bio moj drug iz Naline ulice, nekoliko godina stariji od mene, brat moje drugarice Fatime iz osnovne škole. Krupan, snažan i hrabar mladić, branilac Sarajeva od samog početka. A sudbina je bila da pogine od sićušnog gelera granate koja je eksplodirala ispred njegove kuće. U sjećanju mi je ostao njegov zaštitnički odnos i briga da me ne pogodi snajper, dok smo jednom bili zajedno na samom početku rata.

moji preci. Tu je ukopan i Muha – šehid, svjedok Istine.⁴⁰

Kiša, kiša, kiša; magla i zelenilo šume. Ljudi. Fatiha. Tijelo šehida, mezar. Blagoslovljeno tijelo i blagoslovljena zemlja... U jednom trenutku pomislih da više nikada 15. juni (svoj rođendan) neću dočekivati s velikim oduševljenjem, iz poštovanja prema 14.6. i Muhi.

Jutros sam na direkto vidio i da je Samir Nuhić preselio na ahiret kao šehid. Maloprije čuh i da je Cini⁴¹ isto tako okončao svoj život na ovom svijetu. I još nekoliko mladića. Bože, smiluj im se!

I kao što h.hfz. Fadil-ef. Fazlić reče danas: “Otišao je naš sin, brat i prijatelj. U tome trebamo uzeti pouku svi mi. Molim Allaha, dž.š., da podari snagu, strpljivost i razboritost svima nama!”

Izgleda da je poginuo i Agić Hakija, muž Garine kćerke Alme⁴². I “Bašeskija”, Nermin Tulić?! (ipak nije, već je teško nastradao, ostao je bez obje noge).

15. juni '92.

Danas je moj rođendan. Sada imam 23 godine. Molim Milostivog da ovaj rođendan i oni naredni, ukoliko me poživi, budu u svakom dobru i daleko od zla!

Podsjetio sam se na ranije rođendane, na ljude i događaje. Ali to je sada samo prošlost.

Lijepe želje mojih najbližih.

Intenzivni snovi ovih noći.

Nedjelja, 21. juni '92.

Strašne detonacije ne prestaju. Vani je tako lijepo! A ja samo malo udahnem ljeta i nakratko upijem sunce, zelenilo i plavetnilo punim očima. Kroz prozor, jer je vani opasno. Opasno je ustvari svugdje.

⁴⁰ Riječ „šehid“ je jedna od riječi koje su aktuelizirane u životu Bošnjaka tokom posljednjeg rata i koriste se veoma često, pri čemu se u govoru najčešće gubi ili zanemaruje njen sakralni smisao. Ovaj komentar ne pretendira da ponudi relevantno religijsko tumačenje već više promišljanje osobe koja je i sama bila u prilici da postane šehid i to na dva načina: kao stanovnik opkoljenog grada koji je konstantno bio pod neprijateljskom vatrom, s mogućnošću da strada kao nevina žrtva i kao vojnik na straži i u akcijama, u borbi s neprijateljem. Suprotno tumačenjima nastalim iz zle namjere ili iz neznanja, cilj predanika Bogu (muslimana) nije da fanatično srlja u smrt (postane šehid) već da živi i čini dobra djela, tj. bude od koristi sebi i drugima. Ali predanik Bogu nema dileme da li će stati na stranu dobra a protiv zla, boriti se protiv nepravde i nasilja, za obespravljene i potlačene. I ukoliko u toj borbi, i pored sveg napora i vještina, ne uspije sačuvati svoj život, tada ima želju da se Bogu vrati kao šehid – svjedok. Čitatelja upućujem da više o tome pročitati u tekstu Enesa Karića „Slovo o šehidu“ objavljenom u listu *Život*, čija je kopija data u ovoj knjizi.

⁴¹ Samir Karačić, brat mog školskog druga Nurke i Amira, Ezudinog druga iz osnovne škole.

⁴² Radi se o porodici Mehmedika, našim prijateljima iz Gornjeg Kotorca.

Mama stalno nešto radi. Neka je Bog poživi u dobru i zdravlju!

Sanjao sam da je Sarajevo oslobođeno, a mama, babo i ja putujemo u vozilu GRAS-a pored Skenderije prema Kotorcu. Na Trebeviću, u daljini, još se čuju detonacije, kao dio završnih borbi.

Ponedjeljak, 22. juni '92.

Blaga, topla ljetna noć stoji na oknima prozora i vrata. Želi se izmiješati s našim sjećanjima i željama. Ali sve je zaključano. Možda tek kroz neke skrivene procjepe sadašnjosti uđu zrnca ove ljepote.

Svijeća ispija svjetlost davno zaboravljenu. A ova današnja svjetlost bi da se od stida i tuge koga je obasjavala (koje sve zločince) sakrije i nestane, a možda i umre. U Titovoj ulici granatiraju, posebno je stravično kod Narodne banke. I svugdje u gradu. Sigurno i u drugim mjestima naše Republike. Više je mrtvih, a ni ranjenih nije mali broj.

A unproforci⁴³ kao da umjesto plavih beretki i šljemova krišom nose kokarde.

Prokleti bili oni koji kvare ljepotu i sklad ovih dana i noći.

Zvijezde, milioni zvijezda na našem nebu. Plašim se i pogledati da ne bih pao radi ljepote beskraja i veličanstva. Milioni zvijezda i pokoji svitac. Kao simbol pravog ljeta.

Noć je. Topli vjetar miluje grane naše trešnje i našeg jasena. Koračam svojom ulicom pazeći da ne probudim kamen koji je legao na nju nekada davno. Ovdje su naše kuće. I naše nebo i naša ulica i naše drveće. Ovdje je i moja kuća. Još uvijek čitava, hvala Bogu.

Užasne granate padale su tako blizu.

Nedjelja, 28. juni '92.

BOŽE MILOSTI, TI ZNAŠ JESU LI BLIZU LJEPŠI DANI, DANI MIRA I SLOBODE
BLAGOSLOVLJENE. JA SE NADAM, TOLIKO ŽELIM I MOLIM, OSJEĆAM... A PLAŠIM SE DA
KAŽEM ŠTA. JER SAMO TI ODREĐUJEŠ, A TEBI SE NE ODREĐUJE. O ŽIVI, KOJI SVE
OBDRŽAVAŠ! TAKO TI MILOSTI TVOJE, POMOZI NAM! I OBRADUJ, BOŽE MILOSTIVI!
MOLE TE SVI ONI TRENUCI ISKRENOSTI I PREDANOSTI, ONI SATI NOĆNI NEPROSPAVANI
U MOLJENJU DA SE OTKLONI ZLO A DOĐE DOBRO. MOŽDA JE SVE TO SAMO ZRNCE ILI
KAP ONOG NASTOJANJA ŠTO POSTOJI U MENI, NEDOVOLJNO ANGAŽIRANOG NA DRUGE
NAČINE.

⁴³ Pripadnici UNPROFOR-a, tj. Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (engl. "United Nations PROtection FORces").

Francuski filozof Levi i predsjednik Miteran u Sarajevu!!! Jučer umjetnici i cvijeće u Ulici Vase Miskina⁴⁴ na mjestu gdje se desila strašna tragedija. Stihovi i muzika tužni i prkosni. Ovo ima samo u Sarajevu!

Ponedjeljak, 29. juni '92.

Bože Milosni, možda su ove minute najznačajnije za budućnost Bosne. Trenutno zasjedaju ljudi koji samo Tvojom voljom mogu nešto pokrenuti, učiniti da se stane ukraj ovom zlu.⁴⁵

SVEVIŠNJI BOŽE, PO HILJADU PUTA TE MOLIM, MOJA JE MOLITVA SAMO JEDNA OD HILJADA SLIČNIH, A ONE SVE ZAJEDNO NE OBAVEZUJU TVOJE ČASNO I PRAVEDNO BIĆE NI JEDNU TRUNKU, JER SAMO TI ZNAŠ I SAMO TI ODREĐUJEŠ; MOLIM TE DA NAS OBRADUJEŠ I OSLOBODIŠ OVE PRIJETNJE I OVOG ZLA, OVE SMUTNJE, NEPRAVDE, LAŽI.⁴⁶ MOLIM TE, SVEMILOSNi DA NAM PODARIŠ MIR I SLOBODU, ZDRAVLJE I SVAKO DOBRO NA PRAVOME PUTU A DALEKO OD SVAKOG ZLA!

Imao sam prevelika očekivanja, ali ipak su Srbi napustili Aerodrom a preuzele su ga snage UN. Danas treba stići i kanadski bataljon za njegovu zaštitu. Očekuje se uskoro i humanitarna pomoć. Ono najgore je još prisutno - brda puna 'zvijeri'. Kako će se ona počistiti i kada, ne bih nagađao.

Četvrtak, 2. juli/1. muharrem 1413.

Danas je Nova hidžretska godina. U okolnostima u kakvim dosad ovdje nije bila.

Nažalost, vrlo malo je onih koji zaista zaslužuju da nose imena bića kojima se melec moradoše pokloniti po Božijoj naredbi. Vjerovatno ni ja to ne zaslužujem?! Ali pokušavam i trudim se. Ako bismo u većini bili iskreni, primjerni muslimani i ljudi, možda ne bi bilo prepreka za ispunjenje naših moljenja, dova za spas.

Danas je bila dženaza Mejri Pilav⁴⁷, allahrahmetile. Mejra je mene i sestru čuvala kad niko drugi nije htio. Ponekad je bila i stroga, ali pravedna i nasmijana. Pazila nas je! (*El-Fatiha*)

⁴⁴ Sadašnja Ulica Ferhadija, u ratu poznata i kao „Ulica Prkosa“, što je opjevano u istoimenoj pjesmi *Indexa*. Abdulah Sidran je na temu stradanja sarajevske mladosti napisao pjesmu „Djevojčica iz Ulice Prkosa“.

⁴⁵ Naravno, moralo se još dugo, dugo čekati na to.

⁴⁶ Dovoljno je bilo pogledati emisiju kao što je HRT „Slikom na sliku“, kakve su laži, objede i smutnje dolazile s obje strane, najprije srbijanske, a kasnije i hrvatske. Vođen je beskrupulozni medijski rat. Mnogi novinari su prodali dušu đavolu i snose veliku odgovornost za ratne zločine.

⁴⁷ Mejra je jedna od rijetkih osoba koja je tih dana umrla prirodnom smrću, od srčanog udara.

3. juli '92.

BOŽE MILOSNi, HOĆE LI OVO IKAD PROĆI?! PITAM SE, A ZNAM DA HOĆE. MORA, JER SVE NA OVOM SVIJETU IMA SVOJ VIJEK. A PREVIŠE JE I JEDAN DAN OVOLIKE MRŽNJE I ZLA OKO ČOVJEKA I NJEGOVOG DOMA. JEDINO ZRNCE NADE, TRAČAK SVJETLOSTI U OVOJ NESAGLEDIVOJ TAMI JE VJERA I POUZDANJE U TEBE. SVE OSTALO JE SUMAGLICA.

Zašlo je žarko ali predaleko sunce i na svijetloplavom nebu se ukazao mladi mjesec. Vezati svoje misli za takav čist i nevin prizor znači bar za tren otići iz ovog pakla što ga čovjek priredi čovjeku.

Ponedjeljak, 6. juli '92.

Čuju se snažne detonacije sa Zlatišta. Grad se sada manje granatira, ali nekako se stječe dojam da se sve razvodnjava i produžava.

Bio sam danas u gradu s Eldarom. Drago mi je da je dobro. Ova tri mjeseca od našeg prošlog susreta brzo su prošla, a svašta se izdešavalo. Iznenadjujuće je što je bilo dosta ljudi u gradu, ali svi su uglavnom oprezni, zbunjeni. Još uvijek nema ni govora o nekoj slobodi i miru.

Neke kolege, studenti polažu ispite, bolje rečeno, upisuju im ocjene. Mislim da to nije uredu.

Ranije sam se pitao ima li smisla baviti se fakultetom u situaciji kada je život u neizvjesnosti? A onda sam rekao sebi: ono što Bog hoće da se desi, to niko ne može izmijeniti, a ono što On spriječi, to niko ne može učiniti. Jer mogao bih sada biti i na nekom američkom univerzitetu i šetajući ulicama grada da mi padne saksija na glavu ili slično tome. Naš život je zaista samo u Božijim rukama. Ali se treba paziti.

Razmišljam o ponovnom bavljenju naukom, odnosno pripremi ispita na fakultetu. Ali problem je što se još uvijek nisu stekli uvjeti za iole temeljit i ozbiljan rad. Osim toga, ne dangubim već čitam knjige i učim engleski. Sretan sam što imam mogućnost za to.

Utorak, 7. juli '92.

Status quo. Bar za ono što mi znamo.

Opet intenzivni snovi ovih noći.

Malo sam razmišljao o površnosti i temeljitosti. Da bi se postalo stručnjak u bar jednoj oblasti, mora se temeljito raditi, efikasno razmišljati i reagirati. A za to je potrebno imati čisto srce, zdrav razum, sigurnost i zdravlje tijela.

Pohlepa, nestrpljivost, nezajazljivost, nezadovoljstvo, neiskrenost, brzopletost, srditost, netrpeljivost, sve su to osobine koje prekidaju komunikaciju razuma sa srcem. Nasuprot tim lošim osobinama nalaze se nada, blagost, strpljenje,

vjerovanje, ranije lijeganje i rano ustajanje, neprejedanje, šetnje i blage aktivnosti, opuštanje u ljepoti.

Problem s transcendentálnom meditacijom je bio u tome što je ona tražila potpuno prazno srce i misli. Pravljenje te praznine zahtijevalo je istiskivanje vjere i veze s bilo čim, a u trenucima meditacije čak i prekid veze sa Stvoriteljem! To je u meni izazivalo ogromne unutrašnje razdore, previranja i otpor koji je doveo do odustajanja. Bar sam upoznao i donekle rasvijetlio kako to izgleda i kuda vodi.⁴⁸

Molim Milostivog da mi oprostí ono čega sam svjestan i ono čega nisam svjestan, da me uputi na Pravi put⁴⁹, da mi podari svijest o vremenu, društvu i trenutku u kom se nalazim.

Subota, 11. juli '92/10. muharrem – Dan ašure

UZVIŠENI BOŽE, MILOSTIVI GOSPODARU, MOLIM TE DA POMOGNEŠ, DA SPASIŠ
GORAŽDE, SARAJEVO, BOSNU I HERCEGOVINU, SVE ZNANE I NEZNANE LJUDE NAD
KOJIMA SE NEPRAVDA I NASILJE ČINE!

Noći sa 10. na 11.7. bio sam ponovo u školi, na mjestu odrastanja i nevinog ushićenja, daleko od svijesti o veličini civilizacije.⁵⁰ Sada je tu štab našeg bataljona. Razgovarah sa Sadikom, mojim nekadašnjim nastavnikom matematike. „Ovo je propast civilizacije“, rekoh mu. A on je teški pesimista. Nadam se da se neće ostvariti njegove crne slutnje.⁵¹

xx. juli

Besmisao i praznina koje depresija unosi sa sobom polahko splašnjavaju, kao i onaj osjećaj napuštenosti od ostatka svijeta. Vjerovatno se već može reći da je naše stradanje prolog propasti civilizacije. Sve dublje se širi pitanje, tj. konstatacija – Jesmo li mi Muslimani⁵² žrtvovani?! Jer (skoro) ništa što je dosad odlučeno nije sprovedeno u djelo. Prosto je nevjerovatno kako im idu naruku i kao da kažu: Samo vi (Srbi) navalite, mi ovo samo pričamo. A zlo (šejtan) se cereka i uživa u

⁴⁸ Radilo se o jednom kratkotrajnom izletu u područje duhovnosti i opuštanja. Nakon što sam vidio da se iza 'Transcendentalne meditacije' skrivaju vjerska učenja koja za mene nisu prihvatljiva, odustao sam od toga.

⁴⁹ Sintagma „Pravi put“, izvorno se spominje u prvoj kur'anskoj suri *El-Fatiha* kao „Siratu-l-mustekim“, a može se prevesti i kao „Uspravni put“, tj. put povratka Bogu (izbavljenje), kojim se čovjek uzdiže iz najniže nizine ka Božijem zadovoljstvu i Njegovoj blizini.

⁵⁰ Osnovnu školu koja se tada zvala „6. april“, završio sam 1984. godine kao učenik generacije. Ko je mogao pomisliti da ću se u nju nakon osam godina vratiti na takav način.

⁵¹ Učeni i dobri nastavnik Sadik bio je mnogo realniji od mene i mog mladalačkog zanosa.

⁵² Nacionalno ime „Musliman“ zvanično je zamijenjeno imenom „Bošnjak“ na Drugom bošnjačkom saboru koji je održan 28.9.1993. u Sarajevu. Historijski i društveni kontekst tog procesa detaljno je prikazao Mustafa Imamović u knjizi *Historija Bošnjaka*, Sarajevo, Bošnjačka zajednica kulture Preporod, 1997.

(trenutačnim) pobjedama.⁵³

DOKLE TAKO, BOŽE MILOSTIVI? JA ZNAM DA NE MOGU, NITI IMAM PRAVA DOVODITI U PITANJE TVOJE ODREĐENJE, JER SI TI SVEMU DAO ODREĐENI SMISAO I MJESTO U HISTORIJU. ALI BOŽE MILOSI, UZDAM SE U TVOJU MILOST I POMOĆ, JER SAMO JE TO JOŠ OSTALO. NA DRUGOJ STRANI SU ZEBNJA, STRAH, NEVJERICA.

Srijeda, 15. juli '92.

Ponovo hodim stazama djetinjstva.⁵⁴ Udišem neke stare uspomene, svoje i tuđe. Ostavljam iza sebe ideje, želje, planove, pa i budućnost. Nadam se samo privremeno i nakratko.

Subota, druga polovina jula

Ljeto. Ali ovo je ljeto bez nas. Što je najvažnije, dobro smo i zdravo. Dosta toga se nakupilo ovih dana. Da krenem od onoga što čuh jutros: Gornji Kotorac⁵⁵ je izgorio!? Kuća, stvari, uspomene, hiljade radnih dana, hiljade subota i nedjelja, sve je to uništeno. Tako mi je žao babe i mame, jer Kotorac je (bio) dio njih. Mjesto za rijetke trenutke odmora nakon rada od jutra do večeri.

DA NIJE TEBE, BOŽE SVEPRISUTNI, SVE BI TO BILO DO KRAJA TUŽNO I BESMISLENO. TVOJA MILOST I SNAGA VEĆE SU OD BILO ČIJE OHOLOSTI, GRIJEŠENJA I NEZNANJA. JA, SIĆUŠNI KAMENČIĆ U PUSTINJI LJUDSKIH SUDBINA, MOLIM TE DA KAZNU SPUSTIŠ NA ONE KOJI NAM NASILJE I NEPRAVDU ČINE.

Svi im idu naruku, ali ja znam da će i to jednog dana stati.

Pouzdanje u Božiju pomoć je veće i jače od ispraznih naklapanja o politici i medijima. Naći će se neko rješenje. Čovjek misli da je nešto za njega dobro a ono ispadne loše, i obratno, misli da je nešto loše a ispadne dobro.

Sanjah kako stojim ispod modrog neba, pod suncem blaženim, upijajući miris soli i posmatrajući providno plavo more. Sunce, nebo, so, voda, kamen, vjetar i ja usred sve te ljepote i ushićenja. Bijaše tu, čini mi se, i mama i babo u blizini.

Inače, san je rijetko vrijeme kada se čovjek smije usuditi da „pogleda“ u zvijezde, u plavo nebo, u bistro i toplo more.

Subota/nedjelja, 25/26.7. '92.

Već sam se navikao na (isključivo) hridski život.

⁵³ Možda je dovoljno spomenuti embargo na uvoz oružja u SFRJ uveden 25.9.1991. godine Rezolucijom br. 713 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, a koji je najviše pogodio Bošnjake.

⁵⁴ To je bio period mojih noćnih straža na Jarčedolima, Popovom Gaju i dr. lokacijama, gdje sam kao dijete sa školom išao na izlet i igrao se.

⁵⁵ Gornji Kotorac je jedno lijepo selo u blizini Sarajeva, nedaleko od Lukavice, u kome se nalazila naša vikendica.

I dalje se, nažalost, dešavaju teške i tužne stvari u našoj Bosni i Hercegovini. Međunarodna vojna akcija kao da se približava, ali sve su to, uglavnom, naše pretpostavke.

Olimpijada u Barseloni je povod za ponovno razmišljanje o prošlosti i o budućnosti. Sjećanja na vrijeme prije četiri godine kada sam zanemarivao Olimpijske igre u Seulu imajući na umu "ljubav" i vojsku (JNA)? A kako će izgledati, ako budemo živi, 1996. godina, kada će biti naredne Olimpijske igre u Atlanti?

Pitam se da li se Mirjana⁵⁶ danas sjetila mene i Sarajeva, jer prije godinu dana bili smo zajedno na njenom rođendanu. Da li zatvorena u svom svijetu provodi trenutke s nekim (pro)četnički orijentiranim "zanimljivim" i "neobičnim" tipom?!

Toliko ljepote se nakupilo u Barseloni protekle večeri. Kako su samo nesretne one "hrabre" destruktivne nakaze koje upališe TV i vidješe boje, svjetlost, ljude bezbrižno okupljene, osmijehe i toplotu zajedništva raznolikosti cijelog civiliziranog svijeta. Prvi put bili su tu Zlatni ljljani.

Ponovo se sjetih tužnog saznanja od danas, a to je da je efendija Ismet Šljivo kao šehit⁵⁷ preselio na ahiret. Allahrahmetile! On je kao imam predvodio džumu u našoj džamiji više mjeseci, ponekad se doimao suviše radikaln i militaristički nastrojen, ali ispostavilo se da je bio u pravu, da je govorio ono što je mislio i da je radio kako je preporučivao i drugima. Sada samo mogu reći da je još jedna časna i poštena osoba nestala iz ove stvarnosti smještene između dobrog i lošeg. Koliko trenutaka te stvarnosti je nama još preostalo...?

Srijeda, 29. juli '92.

Hvala Svevišnjem Bogu Koji stvori blagu noć ukrašenu svjetlucavim zvijezdama i topli dan s nebesko čistim plavetnilom, i dade nam mogućnost da osjetimo tu divotu.

Petak, 31. juli

Šta reći?! Evropa i Svijet i dalje "stidljivo" (čitaj: bezobrazno), usporeno ili neefikasno vuku poteze. Ono što bar malo olakšava teret duši jesu vijesti iz zemalja s muslimanskom većinom, koji izgleda nije zaboravio na nas.⁵⁸ Za to vrijeme dušmani uništavaju sve ljudsko, sve muslimansko.

⁵⁶ Kolegica s fakulteta, dio naše „raje“, koju bismo sada okarakterizirali kao multietničku.

⁵⁷ U narodu je nekada termin šehit bio više odomaćen nego šehid.

⁵⁸ Potrebno je istaknuti značaj reportera stranih novinskih agencija koji su hrabro prenosili u svijet istinu o dešavanjima u Sarajevu i drugim mjestima Bosne i Hercegovine, kao i pojedince – aktiviste koji su protestvovali pokušavajući utjecati na vlade svojih zemalja da poduzmu neku konkretnu akciju za pomoć i spas Bosne i Bosanaca.

Sanjah tetku Dilu kako nas iznenadi došavši ovdje na Hrid. Čisto sunčano jutro, a ona nasmijana stoji pred vratima. Na stepenicama kraj ulaznih vrata u avliji stoji Naidica. Baš sam se obradovao.

A san je ili mjesto za bijeg od stvarnosti, ili mjesto za razmišljanje, ili trenutak za oplakivanje nad ljudskim tragedijama...

Šta je to sa mnom, pa kad osjetim da moji (Vijesti u 1h: dvije bebe u autobusu koji je prevezio djecu iz Doma „Ljubica Ivezić“ usmrćene na raskršću kod Nedžarića. Grehotice!) problemi popuste, tada popusti i moja težnja ka dobru, samilosti, ljudskosti?! Ili se preforsiram, pa onda taj “pad” dođe kao prirodna posljedica vraćanja u normalu? Vjerovatno je to stvar srca koje počinje punom toplinom i snagom kucati i nadahnjivati tek onda kada se razum oslobodi nerazumnosti, iluzija, zabluda, pretvaranja...

Nedjelja, 2. august '92.

Ovo nije vrijeme svjetlosti i topline, nauke i sklada. Ljeto je, sparno je, a tako se smračilo i ružni odjeci zla prostiru se kroz sarajevsku kotlinu; ali vjerujem da će vrijeme jednog dana pregaziti to zlo, slomiti ga i raznijeti u nevidljive djeliće ništavila. Ako ništa drugo, ostat će bar uspomena na neke ljude koji su željeli živjeti ljudski, koji nisu znali mrziti. Iluzije su se razbile kao lampioni s novogodišnje jelke, ali su ti ljudi spoznali istinu.

Vjerovatno po shvatanju savremene civilizacije takvi ljudi ne trebaju živjeti, jer nemaju snagu održati se u ovom surovom svijetu. A ja smatram obrnuto, da takva civilizacija ne zaslužuje ovakve ljude.⁵⁹

⁵⁹ Navodim ovdje odlomak iz pjesme Abdulaha Sidrana „Zašto tone Venecija“:
...Gledam u nebo iznad Venecije. Zemaljski su / gospodari namjerili da bošnjačkog naroda – nema. / Venecija tone. Evropa tone. Tone kolijevka, i dijete / u kolijevci tone. Tonu kontinenti. Tone ruža u vazni / od stakla murano. Tone Murano. Hotelska soba tone, / i Društvo mrtvih pjesnika tone. Zašto ne treba / na svijetu da ima naroda bošnjačkog? Među bojama / – jedna boja manje? Među mirisima – jedan miris manje? / Zašto ne treba na svijetu da ima – ova Venecija? / Među čudima – jedno čudo manje?...

(Abdulah Sidran, *Planeta Sarajevo*, Stockholm, BiH savez i „Merhamet“ u Švedskoj, 1995).

SAHRANA ŠEHITA POGINULIH NA POLJINAMA

Sa jučerašnje sahrane

Snimio: F. Demir

Oni su prešli rijeku

Juče su na groblju »Lav« sahranjena 24 borca poginula u bitkama za Vogošću

Na groblju Lav juče su sahranjeni šehiti, oni koji su poginuli za slobodu Sarajeva i Bosne i Hercegovine. Većina juče sahranjenih poginula je u borbama oko Vogošće, na Poljinama, Kobiljoj Glavi i okolnim mjestima.

Jedan do drugog sahranjeni su **Srdan Mumović** i **Davor Gutić Zenga**. Prvi je imao 32, a drugi 27 godina. U kratkom govoru nad grobom Srdana Mumovića rečeno je da Srdan nije otišao, da je »samo prešao modru rijeku«. Na kovčegu Davora Gutića bila je prikazana jedna jedina, velika crvena ruža.

Sve je trajalo svega nekoliko minuta. Čulo se kako neko kaže: »Spušta!«. Na humkama je ostalo cvijeće, a na Davorovom grobu i jedna zapaljena svijeća.

»Probudi ga, idemo!«

Sead Palo, njihov drug iz iste jedinice, i sam ranjen, ispričao nam je, kratko, kako su poginuli.

— Bio sam dobar drug sa pokojnim Davorom, našim Zengom. Divan drug, izuzetno hrabar. Dobar snajperista. Pravi borac za ovaj grad, za ovaj narod. Bio je do mene kad je poginuo na Kobiljoj Glavi, malo niže dolje. Primijetili su nas, bacili su osvijetljavajuće rakete, zatim su nas gadali sa 15-ak granata. Jedna je pogodila između nas, neko je imao sreće, neko nije, a po nekom nepisanom pravilu, najbolji uvijek prvi odlaze. U istoj grupi poginuli su i Srdan Mumović i Tarik Hadžalić. Sva trojica od iste granate, a još su trojica drugova teško ranjena. To je bilo prekinuto oko 23.30. Bili smo pošli na Vogošću.

Gutić je bio Hrvat, Mumović Srbin, Hadžalić Musliman. — Eto, združila ih je u smrti ta granata — kaže Sead Palo. Sva trojica su pripadali Armiji BiH. Specijalnoj jedinici Staro Hrasno.

Nesto kasnije, malo dalje, obavljena je masovna sahrana više od 20-torice šehita. Jedna do druge, u pravilnim redovima, grobnice su već bile iskopane. Neka čudna mašina radi taj posao veoma brzo i veoma precizno. Ima četiri kraka, poput paukovih nogu, na kojima stoji dok radi, a kad se pomjera ti krakovi se podižu, a spuštaju tri točka.

Poginuli su donošeni na rukama do ulaza u groblje, položeni na tabute, zamotani u bijele čaršave, i odmah spuštani u rake. Svaka je porodica sahranjivala svoje, oko grobova su se gurali ljudi, mnogi su plakali. Jedni su nabacivali lopatama zemlju, a drugi, članovi porodice, klečali su na zemlji i rukama pokušavali da što ljepše zaravnaju humke. Sve se događalo na malom prostoru uz veliku gužvu, u kojoj se činilo da se ne zna šta ko radi, ali je sve brzo završeno i nad svakom humkom ubrzo je stajalo ime njenog vlasnika.

Evo jedne priče.
Kemal Colak, 20-godišnjak sa Bistrika, sahranjen je među ostalim šehitima. Njegov otac Džemal pričao je kako je govorio

sinu da ne ide, ali ga nije mogao nagovoriti.

— Idem, taman kad bih znao da se neću vratiti, govorio je. I eto, nije se ni vratio — kaže Džemal.

Kemal Zeković, rođak poginulog Colaka, priča: — Išli smo gore u napad. Prošli smo jednu njihovu borbenu liniju. Onda smo naišli na drugu. Nas je na jednom križu bilo sedam, na drugom četiri-pet. To je bilo na Poljinama. Kad sam vidio da ne možemo ništa, počeo sam se povlačiti. Rekao sam da idemo dolje, niže. On je ležao, a još je jedan kraj njega ležao. Rekao sam da idemo, a onaj drugi kaže: »Zasp'o je.« Kažem mu: »Hajde, budi ga.« Kad sam prišao, vidim da je pogođen u glavu. Samo sam vidio kad je dva-tri puta zadrtio. Šta ćemo? Uzeli smo kaitš, opasač i izvlačili ga. Kad smo ga dolje izvukli i ovaj nam je drugi jaran poginuo, Senad Bajrić. Bilo je to prekinuto, devet sati izjutra.

Posljednje riječi

Kemal Zeković je bio komandir jedne grupe. U istoj grupi bio je i **Hilmo Crnčević**. On priča:

— Malog smo bili ostavili iza nas, on je bio mlad, ako zijam da ima ko javiti kući, i eto... bio je hrabar momak, želja ga je vukla. Naša grupa bila je na prvoj liniji. Trideset metara smo bili od dva puškomitraljeza, pa smo kontali da su to naši ljudi, išli smo u jednoj liniji, gonili smo ih, oni su biježali...

Ova jedinica je bila pod komandom **Murate Šabanovića** iz Višegrada. Zeković i Crnčević pričali su da je poginuo još nekoliko njihovih boraca, među njima i jedan momak od 17 godina. Zvao se **Ademi**. Roditelji su mu u Austriji. Pogoden je gelerom u leđa. Živio je još dva sata, a kad su ga iznijeli sa prve linije umro je u trenutku dok je primao infuziju. Posljednje riječi bile su mu, kažu, »majka« i »Austrija.«

Juče su sahranjeni i šehiti **Ibro Brkanić**, **Rušid Bešlija**, **Seadin Etemović**, **Hakija Čavčić**, **Enver Šukalo**, **Teufik Šošić**, **Tarik Hadžalić**, **Fahrudin Kulašević**, **Zajko Uzunović**, **Ramiz Mahir**, **Senad Čatić**...

Na Poljinama ima još poginulih koji nisu »izvučeni«. Kad su grobnice bile završene, održana je molitva. Nakon toga govorio je jedan od četvorice hođa.

— Nemojte tugovati, jer sigurno će vi biti pobjednici ukoliko budete Allaha vjerovali, rekao je.

Još jedna kratka molitva i sahrana šehita bila je završena. Ukupno ih je juče, rekao nam je čovjek s tekom koji se brine o pokopu mrtvih, kod »Lava« sahranjeno 24. Od toga je znao 23 imena, ali nije dozvolio da ih zapisemo. »To je dokument«, rekao je.

Nesto iza 12 sati groblje je bilo gotovo prazno. Mašina — Pauk nastavila je svoj posao.

Vlado MRKIĆ

5. august '92.⁶⁰

Subhanellezi juhji-l-mevta ve huve ala kulli šej'in kadir – Slava Onome koji oživljava mrtvo i On je Svemoguć.

Samo je Allah Bog, a Muhammed je Njegov poslanik.

Vjerujem u Boga, Njegove meleke, knjige, poslanike, Sudnji dan i da se svako dobro ili zlo dešava samo po Njegovom određenju.

UZVIŠENI BOŽE, NEKA TI JE HVALA KOLIKO MOŽE NAPUNITI PROSTOR IZMEĐU ZEMLJE I NEBESA, I PREKO TOGA. NEKA SU MIR, MILOST I BLAGOSLOVI BOŽIJI NA MUHAMMEDA, NJEGOVU PORODICU I DRUGOVE.

MOLIM TE, BOŽE, DA NAS SAČUVAŠ I SPASIŠ, DA SE SMILUJEŠ MENI I MOJOJ PORODICI, MUSLIMANIMA I SVIM DOBRIM LJUDIMA. MOLIM TE DA NAS SAČUVAŠ OD ZLA, PATNJE, STRADANJA, BOLI, TUGE, NEMOĆI I SLABOSTI, DA PORAZIŠ I UKLONIŠ OD NAS OVE DUŠMANE, DA NAM ZAMIJENIŠ OVO VRIJEME I MJESTO NEČIM BOLJIM. A HVALA TI, DRAGI BOŽE, I NA OVOM DOBRU KOJE SADA IMAMO.

SIGURAN JE I SPAŠEN ONAJ KOGA TI POMOGNEŠ, A NIKO NE MOŽE POMOĆI ONOME KOGA TI PONIZIŠ. TI ODREĐUJEŠ, A TEBI SE NE ODREĐUJE. TI SI STVORITELJ, JA SAM STVORENI. TI SI BESKRAJNO MILOSTIV I PLEMIT, TI SI ONAJ KOJI SMIRUJE. TEBI PRIPADA SVAKA HVALA. UZDAM SE JEDINO U TEBE JER SI TI SVEMOGUĆI. TI SI ONAJ KOJI SVE ODREĐUJE.

MOLIM TE, MILOSTIVI I BLAGI, DA NAM OPROSTIŠ, PRIMIŠ NAŠE MOLITVE I DOVE, DA NAS UPUTIŠ NA PRAVI PUT. MOLIM TE DA POMOGNEŠ ONIMA KOJIMA JE POMOĆ TVOJA NEOPHODNA I JEDINO PREOSTALA, ONIMA KOJIMA DUŠMANI NEPRAVDU ČINE!

UZVIŠENI I SVEMOGUĆI BOŽE, MILOSTIVI, MOLIM TE DA ZAVRŠIŠ OVA ISKUŠENJA I NEVOLJE ŠTO PRIJE NA NAŠE DOBRO, JER JEDINO TI TO MOŽEŠ. MOLIM TE DA OVAJ RAT I ZLO NE BUDU KONAC NAŠIH SAZNANJA NA OVOM SVIJETU, MOLIM TE DA SE ŠTO PRIJE POČNE NORMALNO ŽIVJETI I RADITI I DA NAS NE NAPUSTIŠ NAKON ŠTO SI NAS UPUTIO I SMILOVAO NAM SE.

MOLIM TE, UZVIŠENI BOŽE, DA NAM DAŠ SIGURNOST, ZDRAVLJE I SREĆU NA OBA SVIJETA I SAČUVAŠ NAS NEPOKORNOSTI, GRIJEŠENJA I KAZNE, TVOJE SRDŽBE.

Subhane rabbike rabbi-l-izzeti amma jesifun, ve selamun ale-l-murselin, ve-l-hamdu lillahi rabbi-l-alemin – Veličanstven je Gospodar tvoj, Dostojanstveni, i daleko od onoga kako Ga predstavljaju oni! – i mir poslanicima i hvaljen neka je Allah, Gospodar svjetova (Kur'an 37:180-182).

El-Fatiha!

⁶⁰ Napisano nakon povratka s Čoline kape, kada se desio najveći napad na taj rejon.

Subota, 8. august '92.

Rahmetli Sakib Zečević je ukopan u četvrtak na mezarju u Nalinoj ulici. Zagledan u dubinu ljepote i boli Sarajeva, posljednju noć života na ovom svijetu govorio je da je ovaj mjesec odlučujući, presudan. Na moje riječi da se plašim da ovo može trajati i 10 godina, odgovorio je da je takav slučaj bio i s njim, ali je uvjeren da je ovaj mjesec odlučujući. Suđeno je ipak bilo da Sakib preseli na ahiret 5. augusta.⁶¹

A ja molim dragoga Boga da ovaj mjesec bude odlučujući za naše oslobođenje, da preživimo rat i doživimo mir, slobodu i uspostavu pravde na ovim prostranstvima i šire!⁶²

⁶¹ Poginuo je od tenkovske granate koju je neprijatelj pored bezbrojnih minobacačkih granata ispalio tog dana na Čolinu kapu i okolinu (pogledaj okvir "Junaci na Čolinoj kapi" u intervjuu Dragana Vikića za *Oslobođenje* 10.8.1992). Pri dolasku do Čoline kape bili smo zajedno nas grupa komšija iz mahale, a on je kao malo stariji počeo zaostajati. Kasno popodne tog dana, kada smo se u nevjerici da smo uopće preživjeli takvu strahotu vraćali svojim kućama, vidio sam Sakibovu ženu Muneveru kako čeka na vratima, ali njega nije bilo. Sve dok nekoliko komšija nije otišlo do mrtvačnice radi identifikacije tijela, i potvrdilo da je jedan od poginulih tog dana bio i Sakib, moj "ratni drug", kako me zvao. On je generacijski bio bliži mom ocu, ali eto, u tih nekoliko mjeseci, bili smo dosta zajedno, počevši od mahalskih i uličnih noćnih straža, preko Jarčedola, Popova Gaja. U tim kombinacijama nekako smo Sakib i ja bili standardni dvojac. Mnogo smo razgovarali na tim zajedničkim stražama i znam da mu je želja bila da provoda svoje unuča, dijete svog sina Ervina. Prije nekoliko godina umrla je i Sakibova žena, koju je njegova pogibija strašno potresla i od čega se nikada nije oporavila.

⁶² Sada, nakon više od 22 godine, mogu reći da je taj dan ostavio duboki trag u mom životu. To je moj drugi rođendan. Vratili smo se iz "mrtvih", tj. Uzvišeni Bog je dao da još poživimo, osim onih koje je uzео Sebi, šehida Sakiba i druge. Noć uoči napada na Čoline kape, Sakib i ja smo dežurali kod Doma kulture „Hrid“, sada pretvoren u Restoran „Park prinčeva“. Tu noć u daljini su se javljali bljeskovi gromova, a mi smo sebi umišljali da se radi o bombardiranju četničkih položaja radi deblokade grada. Rano ujutro sve nas je probudila snažna artiljerijska paljba po Opservatoriji, koju su naši borci prije izvjesnog vremena zauzeli u jednoj akciji i time ugrozili putnu komunikaciju Lukavica – Trebević. "Zvijer" je na taj način ranjena i odlučila se na žestoku odmazdu upravo taj dan. Relativno brzo je razbila našu posadu u objektu Opservatorije, te odlučila proširiti zaštitni pojas kako bi spriječila slična ugrožavanja važne putne komunikacije u budućnosti. Pored toga, namjera je bila i osvojiti dominantnu kotu Velike Čoline kape (VČK), čime bi držala najveći dio Starog Grada pod snajperskom vatrom. Šta bi to značilo bilo bolje je ne zamišljati, jer je poznato kako su prošla naselja koja su bila u sličnoj situaciji, npr. Sedrenik – Špicasta stijena. Zbog toga se VČK branila po svaku cijenu, a napad na nju je počeo minobacačkim granatama po rejonu ispod VČK, a potom pragama i mitraljeskom vatrom, uz pješadijski napad. Hvala Bogu, nekoliko naših boraca, uglavnom mještana s Pogledina koji su tokom dana stražarili na tom području, jer prava linija odbrane još uvijek nije bila uspostavljena, uspjeli su preciznom paljbom odvratiti pješadiju koja se počela spuštati niz livadu ispod Pandurevića kuća prema Čolinim kapama.

Negdje u vrijeme doručka, po mene i moje komšije s Hrida došao je kurir i rekao da se hitno javimo u štab. Kada smo došli tamo, dobili smo osnovno naoružanje i kombijima TAM prebačeni u podnožje Čolinih kapa, gdje smo se pod kišom granata probijali prema vrhu, očekujući pješadijski napad. Prosto je nevjerovatno da je iko ostao živ. Ja sam samo očekivao trenutak kada ću poginuti i u izrazitoj uplašenosti u sebi se pitao kako "to" izgleda, odnosno kako će izgledati. Sve vrijeme sam učio u sebi sve što mi je padalo na um i išao prema vrhu, znajući da je naša pomoć potrebna ljudima koji se gore nalaze. Ispostavilo se da je zona bliža

vrhu sigurnija kada su u pitanju granate, jer su četnici morali prebacivati tu zonu kako ne bi ugrozili svoje snage. Negdje pri vrhu velike Čoline kape smo u koordinaciji s mještanima zauzeli položaje i čekali neprijatelja. Čekali smo ležeći na tlu, svako u nekom svom improviziranom zaklonu. No, oni se nisu pojavili, a nakon izvjesnog vremena i paljba je utihnula, nakon što je na drugoj strani, koju mi nismo vidjeli, napad odbijen. Ono što pamtim tog dana je olakšanje kada smo čuli ezan za ikindijski namaz koji se razlijegao negdje iz Čaršije i koji nam je svima ulijevao snagu i ohrabrenje. Rekao sam tada sebi da više nikada u životu neću propustiti namaz.

10. august '92.

Jedan od sparnih ljetnih augustovskih dana. Sunce “u padu”, poslijepodne je. Danas je neuobičajeno mirno.

*Preksinoć sam sanjao toliku radost da sam se probudio od sreće.
Sanjao sam da se srpska vojska povlači, bolje reći bježi!*

BOŽE MILOSNi, KOJI SI ODREDIO VRIJEME TRAJANJA I SMISAO SVEMU, MOLIM TE DA POBIJEDIŠ NAŠE DUŠMANE, UZDAM SE NAJVIŠE I JEDINO U TEBE, JER TI SI SVEMOĆAN. TVOJA JE MILOST VEĆA OD NAŠEG NEZNANJA I GRIJEŠENJA, TVOJA JE SNAGA VEĆA OD ONIH KOJI NEPRAVDU, SMUTNJU I ZLO ČINE.

Srijeda, 12. august '92.

Sinoć sam saznao da je komšija Omeraga poginuo od granate. Otišli smo kod njegovog sina Ekrema i snahe Hafe u avliju. Tužna i nestvarna noć punog mjeseca. Fin je čovjek bio Omeraga. Nekako neprimjetan, a prisutan. Ponajviše sa svojim blagim osmijehom i vedrim licem. Sve u svemu, draga osoba, vjernik. Više puta mi je kao dječaku dao kapicu za mekteb i džamiju. Čuo sam da je govorio: “Ne bojim se smrti, samo da se ne napatim.” Eto, otišao je jučer popodne od kuće u Čaršiju i više se nije vratio.

Razmišljao sam sinoć o pročišćenju. Koliko su sva ova iskušenja utjecala na pročišćenje duše, oplemenjivanje srca, prosvjećenje razuma? Može li se očekivati brz završetak rata i oslobođenje ako su ljudi, pa i društvo u cjelini, ostali isti ili se nisu dovoljno promijenili nabolje? Sigurno da ne! Primjećujem da je do promjena došlo. Ne baš svuda i kod svakog, ali došlo je. Istina, još uvijek ima dosta negativnih primjera i nadati se da će ih biti sve manje.

13. august '92.

Naš život je u Božijim rukama. On nas stvara, daje dušu i tijelo, obdržava nas i vodi, i na kraju, mi se Njemu vraćamo. Dao nam je razum i slobodu. Koristeći to dvoje aktivno učestvujemo u životu. Živjeti i raditi na Pravome putu ili se trošiti za neke druge ciljeve, u nečije drugo ime? - slična je dilema kao i ova: da li dijete treba više tražiti majku ili neku drugu nepoznatu ženu?

A sve ima svoju vrijednost, vrednovanje i posljedice. Da nije Božijeg zakona, svijet bi se izgubio u haosu. Mi ustvari trošimo ono što nam je On dao. Otuda proizlazi ogromna odgovornost i obaveza da ta dobra iskoristimo na putu koji nas približava Njegovoj milosti, otkrivanju Njegovih znakova. U tom kontekstu treba posmatrati kur'anski poziv: *Uči, u ime svog Gospodara*, jer to je preduvjet za postavljanje apsolutnih, vječnih i uzvišenih ciljeva bez kojih nema istinskog djelovanja. One namjere i poslove na čijem početku se može iskreno reći: *U ime Boga, Milosnog, Premilosnog*, su dobre namjere i dobri poslovi, u suprotnom...

U novinama gotovo uvijek nađem osmrtnicu neke poznate osobe. Eto, kao šehit je na ahiret preselio Derviš Mahmutčehajić. Momak koji je išao sa mnom na fakultet. Rekoh sebi: moraš cijeniti iskrenog vjernika jer on ne može nikada misliti i raditi takvo zlo kao što ga smišlja i radi većina onih drugih. To pokazuje ovo vrijeme u kojem ginu oni “nepristupačni i nekako za druženje odbojni” momci, za slobodu i ideale, za Božiji put, a oni “fini drugovi” ili su pobjegli u Srbiju da sačekaju da najgori zlikovci njihova naroda odrade prljavi posao pa da dođu na gotovo kao pobjednici ili i oni učestvuju u zlu kakvo čovječanstvo nije zapamtilo. Samo kažem: neka svako odgovara prema onome za šta je “zaslužan”, a u svakom slučaju neka su što dalje od mene. Ne volim više ni ime njihovo čuti. A Bog Svevišnji je najbolji sudac.

TUŽNO SJEĆANJE

na voljenog supruga i tatua

BAJRA
DURAKOVIĆA

supruga Zijada i kćerka
Arijana 8916

Dragi sine Zorane, četrnaestog avgusta 1992. godine navršava se sedam najtužnijih dana otkako te zločinačka granata otргnu iz našeg zagrljaja, u cvijeću mladosti sa tvojih devetnaest godina, raznijevši tvoje plemenito srce i zatvori tvoje divne oči

ZORAN (ILIJE)
KOZOMARA

Tren je bio dovoljan da te izgubimo, ali ćemo te čitati život voljeti svom svojom ljubavi i za tobom tugovati.

Sa divljenjem će te se sjećati i brojni tvoji školski drugovi, prijatelji i komšije sa Otoke, a posebno tvoje drugarice koje si kobnog dana svojim tijelom zaštitio od sigurne smrti pred kišom razarajućih gelera.

Bio si i ostao ponos naše porodice.

Spavaj mirno u svom voljenom gradu u grobnici koju ćemo posjećivati sa suzama i cvijećem, ponosni što smo te imali.

Tvoji najmiliji: otac Ilija, majka Katica i brat Dragan. 9000

Trinaestog avgusta 1992. godine navršava se deset tužnih dana od smrti dragog badže, zeta i tetka

BAJRA
DURAKOVIĆA

od Suada, Edine i male
Dalile 8916

Trinaestog avgusta 1992. godine navršava se sedam tužnih dana od kada nas je napustila naša voljena kćerka i sestra

AMELA (ALIJE)
ALJIĆ

Najdraža naša Amela, uvijek ćeš biti sa nama.

Sa velikom ljubavlju čuvalimo uspomenu na tvoj lik jer voljeni nikada ne umiru.

Ožalošćeni: otac Alija, majka Safida, braća Ramo i Senad, tetke Džamila, Sena i Mensura, daidža Jusuf, te ostala rodbina, prijatelji i komšije. 8867

POSLEDNJI POZDRAV

HAZIMU ALIĆU

od boraca Odreda TO
»Jusuf Hasanović – Ju-
ka« Stara Breka. 8922

POSLEDNJI POZDRAV

MIRI
JERLAGIĆ

od Zejne i Zlate sa poro-
dicama 8865

POSLEDNJI POZDRAV

našem najboljem drugu,
šehitu

OMERU (DERVIŠA)
ČENGIĆU

od Dževada i Saje 8794

POSLEDNJI POZDRAV

HAZIMU ALIĆU

od njegovih drugova SP
za obezbjeđenje objekata
CSB-a Sarajevo. 8922

Trinaestog avgusta 1992. godine navršava se sedam tužnih dana od smrti našeg šehita

SAKIBA (REUFA)
ZEČEVIĆA
COLE

S ljubavlju i poštovanjem
tvoji drugovi III odjelje-
nja TO »HRID« i ESO,
Jule, FSKO, Ekrem, Re-
uf, Mide, Muhamed, Se-
ad, Haso, Osman, Izu-
din, Edo i Braco. 8825

Jedanaestog avgusta
1992. godine navršilo se
sedam tužnih dana otkako
je prestalo da kuca
plemenito srce našeg
dragog sestrice i rodaka

MIRALEMA LALETA
HRNJICE

Dragi naš Lale, bio si u
prvim redovima branila-
ca naše domovine tamo
gdje si svim svojim bićem
i ubjeđenjem pripadao.

Vječno ćemo te voljeti.
Tvoji: Sefko, Svjetlana,
Lejla i Damir. 8856

POSLEDNJI POZDRAV

MUHAREMU
MUKIJU BEŠI

od radnika Sanitas – Sa-
rajevo 8881

SJEĆANJE

BOGOMIR
BOGDAN TANEVSKI

Sa ljubavlju i poštova-
njem na sedam tužnih
dana od tvoje nasilne
smrti rado te se sjećaju
prijatelji i komšije iz Te-
pebašine, Gorice i Kra-
jiške ulice. 8893

SJEĆANJE

na

BOGOMIRA
BOGDANA
TANEVSKOG

Rado te se sjećaju i duž-
no poštovanje odaju čla-
novi porodice Kaljić. 8893

POSLEDNJI POZDRAV

dragom

KAPARI

od Seje, Esvalde, Dijane
i Emire 8909

POSLEDNJI POZDRAV

dragom

OMERU BRADI

od Seje, Emire, Esvalde i
Dijane 8909

POSLEDNJI POZDRAV

našem dragom prijatelju

DRAGANU BALATON
GAGIJU

Od Sabine, Slavena,
Jasmina i Samira iz Uli-
ce Džorda Andrejevića
Kune br. 6. 3618

TUŽNO SJEĆANJE

na moje drage sinove koji su dali svoje živote u odbrani
domovine i rodnog grada Sarajeva

SENADA KAPARA
SMAJLOVIĆA

prije 7 dana
u 24. godini

NEDŽADA SMAJLOVIĆA

prije 90 dana
u 22. godini

Dragi moji sinovi dali ste život za bolje sutra, bol i tuga koju osjećamo za vama je neizmjerljiva i bolna. Vi živite u našim srcima i živjećete vječno u našim dušama. Vaši koraci ne odjekuju više ali se čuje vaš glas iz naših srca da se nikad ne zaboravi. Vaš otac Muhamed.

OŽALOŠĆENI: otac Muhamed, majka Muriba, teta, brat Sead, sestra Naima te porodice Smajlović. Mujezinović, Fazlihodžić, Haskić, Šehić te mnogobrojna rodbina i prijatelji.

Tehvid će se proučiti 13. avgusta.

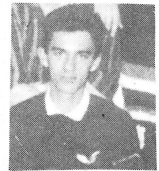
3631

TUŽNO SJEĆANJE

na moje zlatne lilijsane

SENAD KAPARA
SMAJLOVIĆ

6. VIII 92 – 13. VIII 92.

NEDŽAD SMAJLOVIĆ

14. V 92 – 13. VIII 92.

Draga moja braćo, težak je i bolan svaki trenutak mog života bez vas, ali vi živite i živjećete vječno u mom srcu. Praznina koja je ostala poslije vas ne može se ispuniti ničim. Uspomena na vas ostaje vječna i nikad neće proći.

Vaš brat Sead

3631

MUNIB (MUJE)
ARNAUT

Trinaestog avgusta 1992. godine navršava se četrdeset tužnih dana otkako se preselio na ahiret

Prazninu u našim srcima i životima ne može popuniti prevelika briga i pažnja rodbine, prijatelja i tvojih saboraca koja nam mnogo znači, ali tvoja hrabrost, ljudskost i plemenitost su naš podstrek da živimo i istrajemo i na taj način produžimo tvoj život u našim srcima.

Tvoje Fedina, Lejla i Ajla

35

IBRO KULOGLIJA

Trinaestog avgusta 1992. godine navršava se 40 dana otkako je preminuo borac OSRBH i naš dragi sin

Hvala svima koji ga ispratite i koji nas posjetite. Nama ostaje da vječno tugujemo za njim.

Majka Fadila i otac Junuz.

3578

14. august '92. (1 sat poslije ponoći)

Eto, nove rezolucije u Savjetu bezbjednosti UN su usvojene. Otprilike ono što sam se niz dana i noći nadao. Međutim, osjećam neko razočarenje i nezadovoljstvo večeras, jer još uvijek nema dovoljne odlučnosti da se konačno slomi ovo zlo.

Petak, 15. august '92.

Toplo sunčano jutro. Morao sam ići po vodu. Tako mrzim ove gužve i besmislene prepirke. Kažem sebi: neću više. A onda opet... i ponavljam drži usta zatvorena, promisli dobro, pa ako će biti neke koristi od toga, reci, a ako ne, šuti. Pazi na jezik!

Tako bi bilo dobro da svako što prije počne raditi svoj posao, da se što prije vratim u svoju sobu na spratu, da ponovo živim normalno.

A kad se malo naljutim na nekog od svojih najbližih, pomislim: ne daj Bože da im se šta ružno desi, jer tek tada bi čovjek shvatio šta je izgubio.

Ne možemo svi živjeti kao u Americi ili Španiji. Suviše bi iluzorno bilo očekivati da svi na ovom svijetu budu sretni. Narodi i pojedinci. Iskušenja stvaraju pretpostavke za obnavljanje, rađanje nečeg boljeg, jačeg, ljepšeg. A nama je izgleda suđeno da budemo narod iskušenja u zemlji iskušenja, ljepote i bola, Bosni i Hercegovini. U tom kontekstu sigurno ne bih smio biti tako nezadovoljan kao sada, jer iskušenja kroz koja ja prolazim, pa i moja uža okolina, blaga su u odnosu na nečija druga iskušenja.

Snovi: Mačići su pušteni iz kaveza i nahranjeni ribom.

Da li se završava jedan ciklus dešavanja povezanih sa snivanjima o tome?!

Nadam se da to predstavlja dobar znak.

U ovoj svesci polahko nestaje mjesta za pisanje. Volio bih da se zajedno s krajem ove sveske desi i kraj jedne ružne i teške (ali katarzične, poučne i korisne) etape u životu a da nastupi ljepše vrijeme.

--

Anesa⁶³ došla sama kod nas, sada zove mamu na telefon da javi da je došla. Ne urekla se. Molim dragog Boga da je čuva i uputi na Pravi put!

--

Kako je samo naš razum ograničen!? Naročito onda kada u njemu nije prisutna misao o Savršenom Tvorcu Koji nam je taj razum i podario. Mi Ga možemo samo moliti da nam podari dobre okolnosti, preduvjete za stjecanje znanja, da nam podari znanje i, konačno, da to znanje ispoljimo i primijenimo u praksi na pozitivan način.

⁶³ Kćerkica moje sestre Ezudine tada je imala tri godine i nekoliko mjeseci. Još je bilo neobično da sama izlazi iz kuće iako se radilo o kratkom rastojanju. Anesa nam je pričinjavala radost u ratu, ali i veliku brigu da joj se nešto loše ne desi.

Dakle, na jednoj strani je žeđ za znanjem i svijest o Onome u koga je sve znanje, a na drugoj znanje koje je skriveno za nas i na koje čovjek ne može utjecati ma koliko se trudio i trošio. Tu pomaže samo djelovanje na Pravome putu i izbjegavanje činjenja loših djela.

Ni sama svijest o onome što zapisah ovog 15. augustovskog, ratnog, sunčanog, plavo-zelenog jutra nije dovoljna.

16. august; 9:50h

Ustajem. Jutro je. Pomalo oblačno. Dušu pritišću misli o tome šta će biti. Ali bit će, ako Bog da, bolje, bit će i ljepših jutara.

Nedjelja, 30. august '92.

Snovi prethodnih noći:

Prvi: o ofanzivi sa zapada Bosne i Hercegovine prema istoku.

Drugi: još jedno ubistvo!⁶⁴ (masakr), na Čaršiji, Daire.

Treći: noć, plamen. Vijećnica gori.⁶⁵ Ne čuju se sabahski ezani sa džamija. Ezan sam učio u "mom kutku svemira".

Razmišljam o riječima jedne žene: "Ovi koji u Sarajevu prežive i oni što se vrate u njega nakon rata, najmanje dvije godine neće moći na istom nivou razgovarati!?"

I šta reći sada osim zahvale, molitve Svevišnjem Bogu i Njegovih riječi:

A ako oni glave okrenu, ti reci: „Meni je dovoljan Allah, nema boga osim Njega; samo se uzdam u Njega, On je Gospodar svemira veličanstvenoga“ (Kur'an 9:129).

4. septembar '92.

Izvod iz hutbe h. hfz. Fadil-ef. Fazlića u hridskoj džamiji:

„Bismillahi-r-Rahmani-r-Rahim

Sve što se dešava, što nastaje i nestaje, što se uzdiže i posrće, nacije i pojedinci, sve to biva Allahovom voljom i stvaranjem, jer Allah samo kaže *budi, i ono bude*.

Nema smisla raspravljati i gubiti vrijeme na ono što je izvan naše moći i domašaja. Nema smisla očajavati, gubiti nadu, vjeru u bolje sutra, jer to su svojstva nevjernika, a vjernik ne smije biti takav.

Nekoliko savjeta i uputa za ova vremena:

⁶⁴ Taj masakr sam sanjao prije nego što se desio, što mi je izuzetno teško palo, jer nisam mogao pomoći, javiti, opomenuti. A u masakru su ubijena tri člana porodice hfz. Ismet-ef. Spahića i još pet drugih nevinih žrtava.

⁶⁵ I ovo je istinit san koji sam sanjao prije nego što je Vijećnica zapaljena. Nažalost, tu instituciju i zgradu od historijskog značaja zapalili su oni koje je ona odškolovala, studenti „sa strane“ koji su tu učili. Vijećnica je nakon rata dugo obnavljana i ponovo otvorena tek 9. maja 2014.

1. Stalno biti pod abdestom. Pravilno i uz abdestne dove ga uzimati, jer voda gasi vatru a šejtan je stvoren od vatre, a srdžba, nervoza i očajanje su od šejtana. Dakle, abdest nas čuva od srdžbe, nervoze, od straha i prevelikih uzbuđenja. Uz njega idu blagost i smirenost.

2. Učiti Kur'an i klanjati što više. Tada meleci prilaze našim kućama, otvaraju se vrata Allahovog rahmeta. A ona se otvaraju i kada učimo dovu, u borbi, za vrijeme ezana.

3. Što više učiti *La havle ve la kuvvete illa billahi-l-alijji-l-azim* – Nema snage i nema moći osim Allahove moći, On je Visoki i Veliki.

4. Što više učiti *Hasbijallahu ve ni'me-l-vekil*. Dova Ibrahima, a.s. Kada je bačen u vatru, ona mu nije mogla nauditi.

5. Što više učiti *Ajetu-l-kursiju* jer je rečeno da je najveći kur'anski ajet *La ilahe illa huve-l-Hajjul Kajjum*, po mogućnosti 170 puta svaki dan, po 34 puta poslije svakog namaza. Također treba učiti i Kunut-dovu.

6. Treba čuvati imovinu koja nam je ostala. A imovina se čuva zekatom. Ko nije dao zekat, treba dati. Zna se da trebaju sredstva za ono što nam je sada najneophodnije. Pa čak bi trebalo unaprijed dati zekat za narednu godinu, jer je takva praksa postojala u vanrednim okolnostima i za vrijeme Muhammeda, a.s.“

Noć 5/6. septembar '92.

Javlja se malo nestrpljenje. I pitanje da li su “znaci” ponajviše moja opsesija? Mnogo puta sam se uvjerio u njihovu istinitost. I zato se nadam da će se obistiniti i ova moja predviđanja.

*Noćas sanjah kako šetam Bašçaršijom. Noć jesenja, svjež, puni srce i snagu u vrijeme pred zatvaranje radnji. Pogledah sretan kako Čaršija opet živi. Dođoh u našu radnju, a mama i babo sjede nasmijani i dočekuju me.*⁶⁶

San drugi: vraćam se odnekud niz Ulicu Đure Đakovića. Na razglasu obavještavaju da su naši, nakon niza pokušaja i duge opsade, konačno probili obruč. A sada sprovode veliki broj zarobljenika kroz grad. Ushićenje i radost.

Nedelja, 6. rujan⁶⁷ '92.

Sunčano, a svjež, kao poslije povratka s mora. Oko nas tragovi mržnje, ali i osjećaj da će ovo, ako Bog da, uskoro proći i da će biti bolje. Tragovi će sigurno ostati, ali važan je nauk i promjena nabolje u ljudima.

⁶⁶ Riječ je o ćevabdžinici koja se nalazila u Ulici Sarači i radila od 1972. godine pa sve do početka rata.

⁶⁷ Inače ne koristim tu riječ za mjesec septembar, ali ona je za mene jedan od najljepših naziva mjeseci i asocira na kraj ljeta, more toplo i oslobođeno gužvi, smiraj.

9. septembar '92.

Šetam ulicama svog grada. Ožiljci na asfaltu na sve strane. Malter, staklo i prašina. Vijećnica, taj dom knjiga, iznutra propala do temelja. Plašim se pogledati oko sebe. I ono što vidim, ne želim vjerovati da je stvarno.

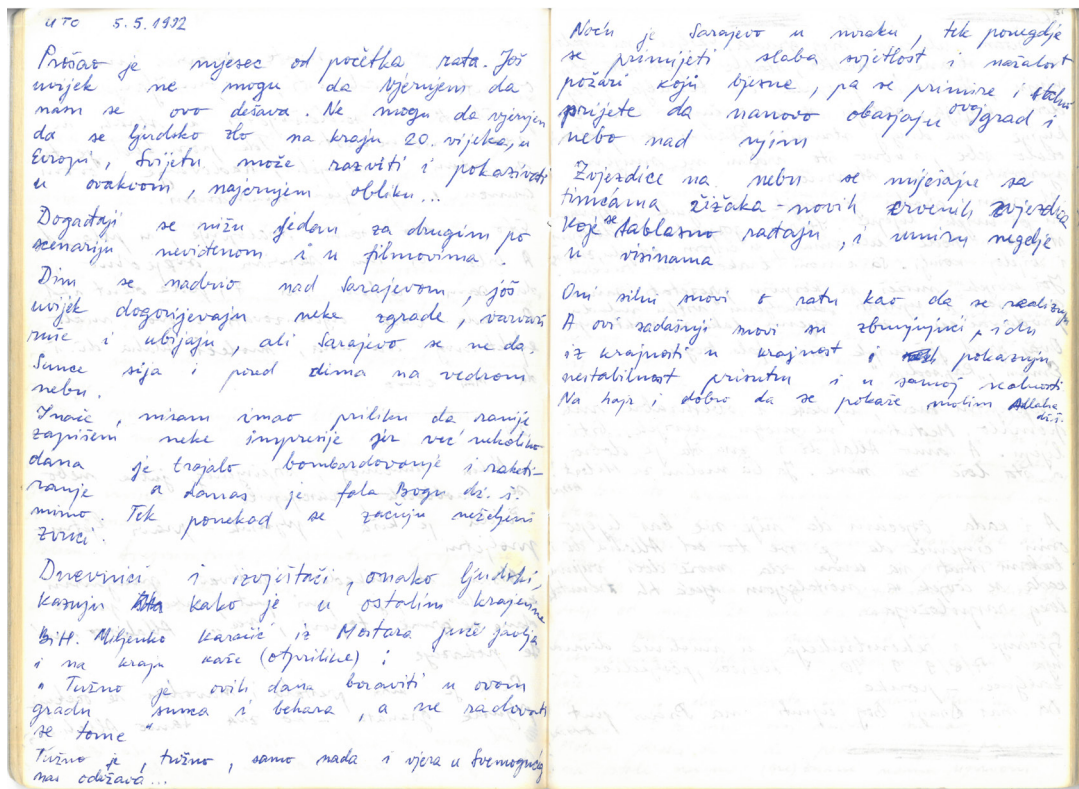
Ovaj grad još uvijek živi. Djevojke su još uvijek lijepe. Starija gospoda dostojanstveno hodi ulicama, u čistim odijelima i bijelim košuljama. Neki od njih nose crnu traku na reveru, kao znak da su izgubili svog bližnjeg.

Još se može s korpom prošetati samoposlugom i upitati "umišljenu" vitku mladu prodavačicu za cijenu laka za nokte, naprimjer, jer samo su takvi artikli preostali na policama.

Bio sam s Erminom na kafi u "Rapsodiji".

Neprijatni snovi me pomalo uplaše i obeshrabre.

I kada osjećam da nije sve baš lijepo, trebam imati na umu da može doći vrijeme kada ću se s nostalgijom sjećati tih trenutaka.

Faksimil jedne stranice originalnog dnevnika

21. septembar '92.

Osjeća se jesen. Dosad je jesen uvijek značila sređivanje utisaka nakon ljeta, pomalo otrežnjenje od iluzija, pripreme za novi početak, miris prirode i blagost sunca, putovanje kroz svježju i maglovitu noć, upijanje novih i zanimljivih pejzaža, duge šetnje s dragim licima.

Premda je rat⁶⁸ (?!), jesen koja kalendarski započinje ovim danom, osim uspomena nosi sa sobom i dio onoga što su nosile i ranije jeseni. Hvala Bogu! Molim Ga da ova jesen bude istinskija, tj. ljepša nego ranije, da sa sobom donese slobodu i mir.

25. septembar '92.

Izvodi iz Kadijine⁶⁹ hutbe u hridskoj džamiji:

„Ajet koji govori o trgovini koju je Allah, dž.š., darovao vjernicima... Ovozemaljska trgovina je prolazna i slabašna. Vjera u Allaha, dž.š., rad na Njegovom putu, slijeđenje Poslanika, a.s., donose dobro.

Borba na Allahovom putu ima dva vida: prvi je stalna borba kroz život sa zlom u sebi i oko sebe, borba za dobro, a drugi je borba za odbranu islama kada ga dušmani ugroze. Borba protiv islama ovdje nije od jučer, niti od prije pet mjeseci. Njeni korijeni se nalaze još od prije 50, 100 godina. Koliko je primjera srušenih džamija i obespravljanja muslimana?! Ovaj rat će proći, ostat će ona stalna borba kroz život.

Molimo Allaha, dž.š., da nam pomogne da se ova iskušenja što prije završe na naše dobro. Amin!“

Subota, 3. oktobar '92.

Gdje se izgubi ona plahovita dječaćka zagriženost, zadubljenost i zaljubljenost u nove, zanimljive ili fantastične stvari? Kao da s godinama raste čovjekova svijest o životu, a s tim i nemir i opreznost.

8. oktobar '92.

Prohladan oktobarski dan. Često pada kiša. Lišće neprimjetno opada. Boje jeseni su tople – crvena, žuta i smeđa. Boja ovih dana je siva.

Protekli period od početka godine mogao bi se opisati kao vrijeme razbijanja

⁶⁸ Želim ovdje zapisati jedan detalj iz svog ranog djetinjstva. Kao i ostala djeca, odrastao sam u atmosferi njegovanja kulta „Druga Tita“, koja je ipak bila izbalansirana odgojem u vjerničkoj porodici i odrastanjem u tradicionalnoj sredini. Jednom prilikom sam upitao svog oca „Šta će biti kada Tito umre?“, a on mi je kratko odgovorio: „Rat.“ Ne znam kako je to tada izašlo iz njega, nismo se više doticali te teme, ali vjerovatno je to rezultat tinjajućeg sukoba zbog neriješenih nacionalnih odnosa. Nažalost, iako svjesni problema, nismo pridavali značaj tim temama i došli smo do toga da nas je rat zatekao gotovo potpuno nespremnje!

⁶⁹ Kadija, tako smo ga zvali, fini stari pobožni čovjek, živio je sam jedno vrijeme u prizemlju imamske kuće džamije na Hridu. Mijenjao je redovnog imama kada je on bio odsutan.

iluzija, otrežnjenja od zabluda. I ova sveska je jedan mali svjedok tog vremena.

Postoji samo dragi Bog, roditelji i oni najbliži koji misle na tebe, brinu o tebi i žele ti dobro. Dobro se dobrim mora uzvratiti!

Četvrtak, kasno poslijepodne. Danas smo unijeli peć na drva kod Ezudine.⁷⁰

Bez obzira na okolnosti, čovjek se mora truditi, jer ako se on sam u sebi preda, tada neće biti sretan nigdje.

⁷⁰ Najveći dio rata moja sestra Ezudina je sa svojom porodicom boravila u staroj kući preko puta naše. Zajedno smo dijelili sve dobro i loše, sve radosti, brige i strahove koje je rat nosio sa sobom.

OSTARIJEN

BOSANSKOHERCEGOVAČKI NEZAVISNI DNEVNIK

UREDJEJE REDAKCIJSKI KOLEGIJ • direktor Šalko HASANFENDIĆ • glavni i odgovorni urednik Kemal KURSAPIHAIĆ

BOSANSKOHERCEGOVAČKA RATNA HRONIKA

OSTARIJEN

Spriječeni proboj četnika na Trg Pere Kosorića • Gorjeli »Hoidel In«, »Elektroprivreda BiH«, soliteri u ulicama Živka Jošila, Bratstva—jedinstva, na Trgu Pere Kosorića... • Branioci Tešnja očistili dva jaka uporišta agresora • Na Gradačacu i okolna sela juče palo oko 7.500 granata

Gradačac, Sarajevo, Maglaj, Olovo, Bosanski Brod... Već samo pobješnjem ovih ratista, na kojima su i tokom jurnjarenja dana četničke horde pokušale slomiti otpor branilaca, svjedoči o namjerama agresora da po svaku cijenu pokori i okupira što veći dio teritorije Bosne i Hercegovine.

Najteže je, ipak, bilo u Sarajevu i Gradačacu. U glavnom gradu Bosne i Hercegovine četnici su u prijedgovnim satima izvršili napad većim raspoloživim snagama, a najteže je bilo na liniji Vrbanijski most — Trg Pere Kosorića — Alipašino polje. Sa Vraca okolnih, trenutno okupiranih, dijelova grada agresor je izvršio napad tenkovima, haubicama i višecijevnim bacačima raketa. Posebno je kritično bilo na Trgu Pere Kosorića, gdje je pokušao i pješački proboj, no, branio su tu napad uspjehom odbili.

Tokom jučeršnjeg dana veliki broj stambenih i drugih objekata u gradu je bio u plamenu. Gorjelo su škole, obdaništa, domovi zdravlja... Vatra je bila zahvatila i »Hoidel In«, »Elektroprivreda BiH«, nebrode u ulicama Živka Jošila i Bratstva—jedinstva, te soliteri na Trgu Pere Kosorića.

Artillerijski projektili su padali po ostalim dijelovima grada. U večernjim satima pojačan je napad na Stari grad, naročito Vasin han, zatim Alipašino polje i Dobrinju. Na mli neprijateljske artiljerije bili su i Marjan—ovor, Ogilane, Sokolje, Šup....

Na području Vogošće u prijedgovnim satima vođene su i pješačke borbe, prazne djelovanjem neprijateljske artiljerije po slobodnim teritorijama ove opštine. Okraj je minio oko podne, kada su se na Kobolji glavi pojavile patrolne UNPROFOR—a, koji su trebale da radnicima »Elektroprivreda« omoguće opravku električnog.

Agresor ne odustaje od namjera da i Gradačac savrši sa zemljom, kako bi ga potom učinio »srpskom« teritorijom. Napadi su počeli već oko četiri sata ujutro. Na mli je bila Milorica, da bi potom ušli artillerijski projektili i na suprotnom kraju ratista na sela Lukovac, Hasanbašići, Omeraga i Željina donja. Na ova

područja do popodnevnih sati palo je više od 7.500 granata različitih kalibara. Četnička pješadija, uz pratnju tenkova i transportera, pokušala je da probije linije odbrane grada, ali, bezuspješno. Na ovom ratistu, inače, primijećeno je da agresor dovlači pojačanja u ljudstvu i naročito govori da bi mogli utijediti još jači napadi na Gradačac.

NI Maglaj nije bio pošteđen napada neprijateljske artiljerije. Nebo istočno od grada je naprosto planjalo od ispaljenih projektila, koji su razarali novi dio grada. Tom prilikom tri civila su teško povrijeđena, a ranjena su i tri branika grada. Švi pješadijski napadi agresora su uspjehom osuđeni, a naše snage, kao je saopštio Informativna služba Štaba Višeg komande OSRBH, preduzimaju ofanzivna dejstva, tako da je agresor potpuno sa svojih položaja, pri čemu je oslobođena znatna teritorija.

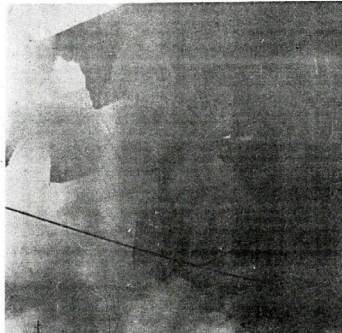
Jučeršnjeg dana je bio uspješan za borbe Armije BiH na teanjsko—teškom ratistu. Odlazila su dva jaka agresorska uporišta, a poginuli četnici se ne mogu ni izbrojati. U ovom borbu posebno su se istakli borci odreda Oni voh. U redovima agresora vlada pravo rasulo, a pobjednički pohod se nastavlja.

Jak artillerijski napad četnici su izvršili i na Olovo. U popodnevnim satima branio su uspjehom da neutrališu vatrenu potjepe neprijateljske haubice, a branio poručuju da agresor neće prijeći grad.

U Bosanskom Brodu, koji je više od 200 dana meta agresora, juče je, takođe, bilo teško. Tučene su prve linije odbrane, te sela Korova, Novo Selo, Sijekovac, Kolice i centar grada, a avioni su raketirali širi područje okoline.

Jaku ofanzivu agresor je preduzeo i na slobodne teritorije Vitegrada. Linija odbrane nije pomjerenja, a u ovom području poginulo je pet i povrijeđeno desetak lica.

Četnici nisu mirovali ni na bihaćkom ratistu. Napadi su pješadijske snage na Gradbi i na Grmulju—srpskom platu, a na Gole Pješivci, planinskog vrha koji se nalazi na teritoriji tzv. SAO Krajine.

Zgorjevo je još jedno veličajno zdanje: zgrada »Elektroprivreda«.

ne, sa više topovskih granata »gratani« je gradsku maslinu 20.000. Borci bihaćke 108. brigade HVO uspjehom odolijevaju svim napadima četničkih jedinica. Granate su juče padale po poljima bratstva u Dubravama, a u četiri navrata je oglašavana i zračna opasnost.

Na dobojskom ratistu najteže borbe vođene su na istočnom dijelu, u rejonu Matuzica, Mravica i Makljenovca. Inače, na ovom ratistu agresor je preduzeo dva preduzima jaku ofanzivu, sa namjerenom odvlačenjem važnom komunikacijom Doboj—Tešić.

Četnička artiljerija je dejstvovala i na području Bopnja. Na metanika našla se kolona UNPROFOR—a, koja se kretala od Splita, preko Bugojna, ka Donjem Vakufu. Otkleto je nekoliko vozila, a zahvaljujući pomoći branilaca, koji su pomogli u izvlačenju kolone ispod neprijateljske vatre, nije bilo gubitaka u ljudstvu.

Na srebrničkom ratistu agresor je artiljerijom iz Bratunca tukao slobodne teritorije. Na području Zvornika

ka nastavljena je ofanzivna četnika. Medutim, linije odbrane je naprosto rena, a u direktnim pješadijskim okrajima neprijatelj su nanijeli veliki gubici. Kako su priznali i u komandi agresorske vojske, samo u protekla tri dana na ovom području poginulo je trideset četnika.

MUSTAFA HAJRULAHVIĆ TALIJAN

Nismo ustuknuli ni milimetra

Agresor želi paljenjem zgrada, zatvaranjem vode i plina zastrašiti stanovništvo i tako ga istjerati iz pojedinih kvartova • Propala Karadžićeva namjera da Novo Sarajevo postane četničko

Sedamnaesti dan otako traje najvoločija četnička ofanziva bilo je zalista pakien na mnogim linijama sarajevskog fronta. Prije svega na Trgu Pere Kosorića, Hrasnom brodu, Šupskog brda, pa na prvim linijama Starog grada. Zamolli smo komandanta prvog sarajevskog korpusa Mustafu Hajrulahovića Talijana da nam da svoje viđenje jučeršnjih borbi u gradu.

—Bez obzira na žestinu četničke agresije, naši branioi čvrsto drže svoje linije, koje se ni ovog paklenog sedamnaestog dana nisu pomjerile ni milimetar — kaže Talijan. — Naprosto, mi smo danas neprijatelju nanijeli velike gubitke u žvoti šli, uništili jedan tenk, VBTR... Ali, ovaj sedamnaesti dan, četnici ofanzive na Sarajevo karakterističan je bio po nečem što ljudska pamet ne može da shvati.

»Ne šta milo?«

—Prvo, četnici su juče najviše dejstvovali zapaljujući artiljerijskim municijom i palili stambene objekte, kao i druge objekte koji su od vitalnog interesa za građane Sarajeva. Drugo, juče su zatvorili plin, još ranije vodu. Dakle, cilj im je da zastraše civilno stanovništvo, da se oni istjeraju. I sam lože iz pojedinih kvartova grada, a onda da oni, četnici, krenu sa tenkovima u te gradске kvartove. U svim reativnim prijetnjama dolaze Ali, svi ti, ne mogu ih nazvati životinjaki, jer ni životinje ne bi mogle tako da napadaju ljude. Poteri samo još više mobilizirao i građane Sarajeva i borbe na prvom linijama fronta. Oni gasta još spremniji odlučuju da bi čudovišta sa brda otklanjaju osloboditi grad.

SARAJEVO
GODINA XLIX
Broj 15913

Utorak, 6.
oktobra/listopada
1992. godine

Cijena 150 BHD

Energičnije protiv agresora

SARAJEVO, 5. OKTOBAR/LISTOPADA (BIP-PRESS) — Priredništvo Republike Bosne i Hercegovine obavijestilo je Ujedinjene nacije i Konferenciju u Ženevi o današnjim vandalskim napadima na Sarajevo i brojnim ljudskim žrtvama i počinišima što ih je agresor izazvao djelujući sa već znatnih uporišta, i ovog puta međunarodnoj javnosti predložena je činjenica da četničke snage posljednjih dana znatno intenziviraju svoje aktivnosti na gotovo cijeloj teritoriji međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine, a naročito njenom glavnom gradu. —Što su odluke međunarodnih foruma i multilaterale nepovoljne za agresora, to je njegovo ponašanje besjajstveno, kaže se u obraćanju Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Ujedinjenim nacijama i Ženevskoj konferenciji, uz napomenu da je krajnje vrijeme da međunarodna zajednica energičnije pristupi razrješavanju odluke i nepoštovanja važnih za oslobađanje i sprečavanje daljnjeg uništavanja Bosne i Hercegovine i njenih stanovnika.

Izletbogi u Bosanskom Brodu

Predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović juče poziva pobne trupe u bosanskom Brodu. Međim običaj, grada, koji je i juče bio meta žestokih agresivnih napada, predsjednik Izetbegović je održao radni sastanak sa zapovjednicima odbrane na desnoj obali Save.

MUSTAFA HAJRULAHVIĆ TALIJAN

Nismo ustuknuli ni milimetra

Agresor želi paljenjem zgrada, zatvaranjem vode i plina zastrašiti stanovništvo i tako ga istjerati iz pojedinih kvartova • Propala Karadžićeva namjera da Novo Sarajevo postane četničko

Sedamnaesti dan otako traje najvoločija četnička ofanziva bilo je zalista pakien na mnogim linijama sarajevskog fronta. Prije svega na Trgu Pere Kosorića, Hrasnom brodu, Šupskog brda, pa na prvim linijama Starog grada. Zamolli smo komandanta prvog sarajevskog korpusa Mustafu Hajrulahovića Talijana da nam da svoje viđenje jučeršnjih borbi u gradu.

—Bez obzira na žestinu četničke agresije, naši branioi čvrsto drže svoje linije, koje se ni ovog paklenog sedamnaestog dana nisu pomjerile ni milimetar — kaže Talijan. — Naprosto, mi smo danas neprijatelju nanijeli velike gubitke u žvoti šli, uništili jedan tenk, VBTR... Ali, ovaj sedamnaesti dan, četnici ofanzive na Sarajevo karakterističan je bio po nečem što ljudska pamet ne može da shvati.

»Ne šta milo?«

—Prvo, četnici su juče najviše dejstvovali zapaljujući artiljerijskim municijom i palili stambene objekte, kao i druge objekte koji su od vitalnog interesa za građane Sarajeva. Drugo, juče su zatvorili plin, još ranije vodu. Dakle, cilj im je da zastraše civilno stanovništvo, da se oni istjeraju. I sam lože iz pojedinih kvartova grada, a onda da oni, četnici, krenu sa tenkovima u te gradске kvartove. U svim reativnim prijetnjama dolaze Ali, svi ti, ne mogu ih nazvati životinjaki, jer ni životinje ne bi mogle tako da napadaju ljude. Poteri samo još više mobilizirao i građane Sarajeva i borbe na prvom linijama fronta. Oni gasta još spremniji odlučuju da bi čudovišta sa brda otklanjaju osloboditi grad.

U ŽIŽI

Iesenje lišće

■ Vlado MRKIĆ

Svaki korak, svaki susret, ovih dana u Sarajevu, znači susret sa smrti.

U dvorište zgrada u Ulici Omera Maslića pala je granata. Poginulo je više ljudi. Među njima je i sin žene koja stanovala na ulazu u zgradu, uzima lišće kaste i upisuje imena poginulih u vesku.

U Pofalima Braco Pašalić plače. —Poginuo mi je jaran, 21 godina. Znam ga kao da bih ovakli. Stalno se uz mene prihvao. Poginuo je u Azimilima, priča se uz mene prihvao. Poginuo je u Azimilima, priča se uz mene prihvao. Poginuo je u Azimilima, priča se uz mene prihvao.

U GRAS—u, neki dan, ispod rukovode žene ženu u koju je naša četnica. Poginula joj je jedina sestra koja je imala. Sad je ostala sama. Zove se Stano», priča poznatnik.

Još neka sjećanja i zapažanja:

Ovo je kraj prve sveske pisane u periodu april – oktobar 1992. Sarajevo je izdržalo prvi i možda najžešći udar. Svakodnevno pod artiljerijskom i snajperskom vatom, ljudi su masovno ginuli. Svaki dan je bilo bar desetak dženaza i sahrana. Prava rijetkost je bila da neko umre prirodnom smrću, “od starosti”. Ginuli su mladi, djeca, bebe, sredovječni ljudi, ginuli su svi. Ginuli su Bošnjaci – muslimani, ali su ginuli i Srbi i Hrvati i drugi koji su ostali u gradu.

Prve bombe, granate, prvi mrtvi, prvi šehidi, vijesti iz Bijeljine, istočne Bosne i drugih krajeva napadnute Bosne i Hercegovine bile su pravi šok – prelazak u drugu dimenziju, kao da smo se probudili u nekom drugom životu. Više ništa nije bilo isto.

Odlasci na stražu u Popov Gaj. Ljeto, mjesečina, miris prirode, samo je nekoliko ljudi ostalo u svojim kućama.

Na jesen odlasci na noćnu stražu na Čolinu kapu, prve zemunice. Sjećam se jedne noći kada smo bili na straži na položaju prema Pandurevića njivama. Padala je jaka jesenja kiša. Bio sam sav mokar, kiša je padala i u lice, ali ja sam stajao stameno i ponosno na liniji prema neprijatelju. Znao sam da je vrijednost toga ogromna. Znao sam da je to *ibadet*, Bogu ugodno djelo. Znao sam da čuvam iza sebe nemoćne, djecu i starce, nevine.

Posebno ohrabrenje mi je došlo kroz jedan san, kada sam sanjao malu kamenu džamiju koja se nalazila tik ispred naših položaja prema neprijatelju. Nekako sam predosjećao da je to znak da neprijatelj neće doći do tog mjesta.

Primjećujem da uopće nisam pisao o hrani tih dana. Nekako je bilo važno samo da čovjek nije gladan, jer u stalnoj brizi za život svoj i svojih najmilijih, to nije bilo presudno. A ratni recepti bi bila jedna posebna tema.

Patriotske pjesme: „Bos-no i Hercego-vi-no, na-ša do-mo-vi-no...“, posebno mi je značila Tifina “Ponesi zastavu, Dragane Vikiću”. Tih dana i mjeseci Sarajevo je živjelo nekakvim novim svojim kosmopolitskim duhom.

Rijetko je bilo struje. Nestala je 3. maja i tih dana zamrzivači i frižideri su prestali raditi. Masovno se kuhalo i pržilo meso kako se ne bi pokvarilo i bacilo.

Strašno povećanje cijena, npr. jaje je koštalo pet maraka. Iz tog perioda je ostala crna šala da je bolje imati kokoš u kući nego inženjera. Tokom rata je kutija cigareta u Sarajevu bila osam pa i više maraka, *feta* sir 24 DM, šećer kg 60 DM, kahva kg 80 DM itd. Za cigarete sam često „kupovao“ knjige.

Svjetlost svijeća, kandilja napravljenih od jestivog ili lož-ulja u tegli, konopca koji se provuče kroz metalni poklopac (sjećam se izvedbe s teglicom od dječije hapice). Rijetko je ko imao pravu lampu na špirit.

Masakri, džamije i dječija igrališta posebno su bili na udaru. Ezani su bili utihnuli, gotovo nestali i pravo čudo je bilo čuti zvuk ezana tih dana.

Dženaze i sahrane često su bile meta napada. Dušmani nisu poštovali ni taj sveti čin. Zbog toga su kasnije obavljani u večernjim i ranim jutarnjim satima.

Kanisteri za vodu, odlasci na česme, redovi.

Humanitarna pomoć. U početku je to djelovalo ponižavajuće a kasnije je bila uobičajena stvar. Ali su sadržaj i količina bili ispod potreba za normalan život.

Snalaženje za peć, drva, solidarnost ljudi.

Zakletva za Armiju Republike Bosne i Hercegovine, postrojavanje u civilnoj odjeći u fiskulturnoj sali škole, Jovan Divjak. Samo je manji broj imao neka maskirna odijela, ili bar dio odjeće, tene (kod mnogih nove YASSA tene). Bilo je vrlo malo naoružanja, privatno i improvizirano oružje.

Inat, borba!

Treba napomenuti da su posebnu ulogu odigrali prgavi momci koji se nikada nisu uklapali u sistem i nisu priznavali nametnute autoritete, jer po finim, školovanim, bespogovornim ljudima, Sarajevo bi se teško odbranilo od prvih napada. Trebalo je imati petlju i dići se protiv tzv. Jugoslovenske narodne armije, koja je ustvari bila paravan za srpske vojne formacije.

Koncentriranost na sebe, na trenutak, na sadašnjost. Svi planovi bili su do daljnjeg odloženi, jer se nije znalo ko će dočekati sutrašnji dan.

Prekinute su bile međugradske i međunarodne telefonske linije.

Radio priključen na akumulator, emisije na Radio Sarajevu, ljudska riječ spikera Željka Ružičića, Ali-Rizaha Gašija i drugih.

.....

Ovo je kraj prvog dijela knjige. Punu verziju možete preuzeti besplatno na adresi <https://leanpub.com/narandzastrebevica> u nekoliko koraka:

1. Kliknite mišem na dugme „**Add Ebook to cart**“,
2. Kliknite na dugme „**Continue to Checkout**“,
3. Upišite svoju **e-mail adresu** i označite „I accept the [Terms of Service](#) and [Privacy Policy.](#)“, a potom kliknite na „**Continue**“,
4. Na vaš e-mail ćete dobiti **link do knjige**.

Ukoliko imate problema u preuzimanju elektronske verzije ili ukoliko želite nabaviti štampanu verziju knjige, kontaktirajte autora na njegov e-mail kezudin@gmail.com.